

Збаразька централізована
бібліотечна система
Методично – бібліографічний відділ

Серія: «Духовні острови мого народу»

Воскресни, пам'яте

(спогади переселенців)

м. Збараж
2014

ББК 63.3(4Укр-4Тер)
В 61

Упорядник	Т. Кульпа, завідувач методично-бібліографічного відділу центральної бібліотеки Збараської ЦБС.
Комп'ютерний набір	Л. Буряк, Г. Бондар.
Відповідальна за випуск	О. Бойко, директор Збараської ЦБС.

В 61 Воскресни, пам'яте [Текст]: спогади переселенців / Збараська центр., б-ка; метод. – бібліогр. від.; упоряд. Т. Кульпа. – Збараж: [б. в.] – 95 с.

У посібнику зібрано розповіді-історії про українські села, мешканців яких вирвало з корінням в часи Другої світової війни, та під дулами кулеметів і автоматів депортовано на території Західної України, зокрема Збаражчини.

Дане видання буде цікавим усім, кому не байдужа історія нашого народу.

Електронну версію посібника розміщено на веб-сайті Збараської ЦБС: <http://zbarazh-library.com.ua/index.html>.

ББК63.3(4Укр-4Тер)

© Збараська центральна бібліотека, 2014

Від упорядника

У 1944 році між урядом УРСР і Польщі було підписано «Угоду про взаємний облім населенням у прикордонних районах». Це перше виселення українців зі споконвічних українських земель, що на той час належали Польщі, котре передувало операції «Вісла» та яке (за умовами угоди), було винятково добровільним, проводилося найчастіше примусово та із застосуванням військової сили.

Польські адміністративні органи для збільшення масштабів переселення вдавалися до:

- позбавлення прав українців на землю,
- ліквідації рідного шкільництва,
- ліквідації культурно-освітніх установ,
- ліквідації греко-католицької церкви тощо.

Протягом жовтня 1944 – серпня 1946 рр. за даними польських джерел, до України (тоді УСРР у складі СРСР) було переселено 482,9 тисячі осіб, з них майже 200 тис. лемків.

Акція супроводжувалась масовим насильством над українським населенням. Села оточували військові, польські жовніри. Давали наряд всім Забратися із села за 2 години, а інколи на збори давали лише 30 хвилин. Маючи на возі навантажений гній чи сільськогосподарський реманент, газди звільнялися від цього вантажу і клали найнеобхідніші речі: перину, пару подушок, рядно, сувій домотканого полотна, ліжко, мішок зерна, трохи картоплі, муки, найнеобхідніший одяг. Корову прив'язували до воза, а решта живності (вівці, свині, птиця, коти, собаки) залишалися на місці. Залишено було повністю все умеблювання домівок, більшість господарського реманенту, посуд, корм для худоби.

Люди з сумом дивилися на колишні обійстя, своєрідні гнізда, своєю батьківщину. Гіркий біль обнімав серце, капали сльози розпуки. Важко було розставатися з землею дідів і прадідів. Ще більше гнітило душу оте невідоме майбуття.

У посібнику зібрано пошуково-дослідницькі роботи бібліотекарів Збараської ЦБС, які розміщені в алфавітному порядку назв бібліотек-філій.

Електронну версію посібника розміщено на веб-сайті Збараської ЦБС: <http://zbarazh-library.com.ua/index.html>.

Свої зауваження, доповнення та рекомендації, щодо даної праці просимо надсилати на електронну адресу: metod.bibl.zb@rambler.ru

Пошуково-дослідницькі роботи бібліотекарів Збаразької ЦБС

Записано зі слів нижче згаданих людей

с. Великий Кунинець

Матеріал збрала:

Санець Г. А., завідувачка
бібліотеки-філії с. В. Кунинець

Петляр Марія Степанівна

Петляр (дівоче Сич) Марія Степанівна родилась в селі Миків, Жешувська обл., Санокський повіт, Республіка Польща.

Жили там сім'єю: батько Степан, мама Ганна, сестра Олена, брат Михайло. Весною 1946 року, коли все сіяли, садили, прийшли польські солдати і сказали, щоб через пів години всі зібрались, бо будуть виселяти. Що могли взяли на фіру. Батько вивів корову і телицю (телиця гарна була), корову прив'язали до воза, а ялівку дали Михайлові тримати, вона вирвалась йому з рук, зламала ногу і так залишилась там. Солдати спровадили нас до села Смілник. Дорогою корова відірвалась від воза і втекла в село, забрати не дали. Там почали стріляти: поляки - на українців, українці - на поляків. Поранений поляк прийшов до хати і сказав, що нас українців всіх треба перестріляти. Жінки плакали, діти полякались та поховались по хатах. Потім поляки нас попроварили в село Прелук. Знов в ліску почали стріляти, свистіли кулі, було страшно... Привезли в Загір'я на станцію. Там сиділи під відкритим небом два тижні. Хто мав коні то йшли щось заробляли, щоб прогодувати дітей, сім'ю.

Тоді погрузили в товарняк разом худобу і людей. Привезли в Збараж. Тут розформували по селах. Ми і ще одна сім'я Драгошаків - Тимко і Євка та їхні діти - Маруся і Михайло жили в одній хаті. Потім Драгошаки поїхали до Львова. Три роки нам не давали землі, ходили по людях жали, пололи, щоб заробити хоч який кусок хліба. Прожили в тій хаті 18 років, платили страховку. Тато з мамою набили каменю і збудували хату, бо з цієї нам сказали виселятися, тому що мав повернутися Андрій, він був десь в Грузії, потім десь в Криму. В 1959 році вийшла заміж за Петляра Миколу Степановича. Народила і виховала троє дітей, Володимира, Павла і Надію.

Кутрань Стефанія Теодорівна

Кутрань (дівоче прізвище - Гавриш) Сефанія Теодорівна народилась в селі Лисі Ями, Любачивський район, Республіка Польща.

Мені було 6 років, коли виселяли з Польщі. Було це восени, врожай вже весь зібрали, багато всього заготовили на зиму, але все залишилося там. Прийшли солдати, сказали збиратися і за одну годину залишити хату і село. Був в тата гарний породистий кінь, його забрали, а дали якогось старого. Гамір в дворі був страшний, та й не тільки в нашому дворі - по всьому селу - кричали кури, їм рубали голови, пищали кролі – їх стріляли. Наша сім'я – батько – Теодор, мама Ганна та брати – Ярослав, Володимир, я і найменший Іван, взяли, що могли і залишили село. Добралися до Нестерова, там сиділи цілий місяць. Потім переїхали до села Чижки, Львівська область. Іван, коли йому минуло три роки, захворів і помер. Потім народився ще один брат, якого назвали також Іваном. Батьки залишилися жити там, а я, коли мені виповнилось 16 років, поїхала на Донбас. Там в Соснівці працювала в шахті газозамірником. Познайомилась там з Петром, одружились з

ним і повернулись в село Чижки. Два роки прожили там, тоді переїхали в Кунинець (Петро звідси родом). Виховали три доньки: Віру, Надію і Любу.

Грицівці і Кретівці

Матеріал збрала:

Остапенко І. Я., бібліотекар
бібліотеки-філії с. Кретівці

Операції «Вісла» в долях жителів сіл Грицівці і Кретівці

Найважливішим для українців територіальним питанням, що його розв'язала війна, стало включення Західної України до складу СРСР. В результаті у 1945 р. на Ялтинській конференції СРСР удалося примусити відновлену Польську державу поступитися своїми претензіями на Галичину та Волинь і провести кордон із Радянським Союзом по так званій лінії «Керзона».

Урегулювання територіального питання з Польщею передбачило також обмін населенням. У Радянську Україну добровільно чи під примусом іммігрувало близько 520 тис. українців, які опинилися на польському боці нового кордону.

І тоді політбюро ЦК ПРП під головуванням В. Гомулки своїм рішенням від 29 березня 1947 р. започаткувати акцію «Вісла» - виселення українських і змішаних українсько-польських сімей з Лемківщини, Холмщини, Надсяння, Підляшшя. Українські сім'ї були розселені по всій Тернопільській області (в місцях колишнього проживання поляків), вони ще довго жили в злиднях, оскільки прибували

сюди без майна, а влада не поспішала їм допомагати. Місцеві жителі називали їх «лемками».

Нелегка доля спіткала і жителів наших сіл Кретівці і Грицівці.

Список мігрантів, що проживають в с. Кретівці і в с. Грицівці,
відповідно до місця народження.

с. Валява Перемишлянського району:

1. Худо Юлія Теодорівна
2. Пелех Іван Михайлович
3. Шпак Ольга Петрівна
4. Гачко Марія Іванівна
5. Галан Юлія Констянтинівна
6. Юган Петро Михайлович
7. Сав'як Катерина

с. Халупки-Дусівські Перемишлянського району:

1. Мельник Ольга Констянтинівна
2. Рибалт Ганна Степанівна
3. Вайда Ганна Степанівна
4. Брегін Ганна Дмитрівна
5. Турта Пелагія Андрівна
6. Пелех Марія Василівна
7. Брегін Андріян Васильович

с. Новий Люблінєць Любачевський район:

1. Качор Іван Андрійович
2. Типило Катерина Федорівна
3. Фецько Ганна Василівна
4. Губич Мотря Ільківна
5. Ляниця Іван Михайлович
6. Ляниця Марія Михайлівна

с. Накло Перемишлянського району:

1. Качор Іван Андрайович
2. Типило Катерина Федорівна
3. Фецько Ганна Василівна
4. Губич Мотря Ільківна
5. Ляниця Іван Михайлович
6. Ляниця Марія Михайлівна

с. Накло Перемишлянського району:

1. Гнида Ганна Петрівна
2. Мілян Стефанія Степанівна
3. Тисячний Іван Семенович
4. Гузьо Катерина Михайлівна
5. Ягело Стефанія Михайлівна
6. Роля Катерина Степанівна
7. Гузьо Марія Іванівна
8. Тисячна Катерина Семенівна
9. Бабій Ганна Михайлівна

с. Сосниця Перемишлянського району:

1. Ференц Михайло Дмитрович
2. Якимець Ілля Михайлович
3. Роля Михайло Дмитрович
4. Ференц Тетяна Петрівна
5. Ляниця Ольга Михайлівна
6. Лопушинський Петро Іванович
7. Кадій Марія Іванівна
8. Ролля Ілля Андрійович
9. Грицеляк Тетяна Іванівна
10. Гузьо Петро Михайлович
11. Гузьо Марія Петрівна
12. Гузьо Микола Михайлович
13. Клюк Степан Іванович
14. Ференц Ганна Петрівна
15. Сурова Марія Іванівна

с. Шавник, Новий Сонч:

1. Барановський Михайло Петрович
2. Барановський Василь Петрович
3. Мальчик Ольга Петрівна

с. Стібно Перемишлянського району:

1. Подоляк Володимир Андрійович
2. Подоляк Катерина Іванівна
3. Подоляк Іванна Іванівна

с. Мощанець Перемишлянського району:

1. Команецький Микола Степанович
2. Левкович Ганна Степанівна
3. Мілян Степан Ількович
4. Кость Марія Михайлівна

с. Бужковичі Перемишлянського району:

1. Барановська Євгенія Іванівна
2. Шумелда Зеновій Васильович
3. Шумелда Наталя Іванівна
4. Мальчик Богдан Андрійович
5. Мальчик Степан Андрійович
6. Роля Марія Василівна
7. Шумелда Степан Данилович
8. Шумелда Гелена Петрівна

с. Вимитичі Перемишлянського району:

1. Заблоцький Роман Дмитрович

с. Опарівка Кроснянський район:

1. Пашковський Володимир Дмитрович

с. Градовець Перемишлянського району:

1. Грицеляк Микола Григорович

с. Залуже Львівська область:

1. Шумелда Ганна Констянтинівна

с. Бліхнарка Перемишлянського району:

1. Уйківська Софія Григорівна

с. Горохівці Перемишлянського району:

1. Кравець Ганна Ільківна

2. Шпак Стефанія

Більшість мігрантів переселилися у Кретівці упродовж 1945-1946 рр., однак одиниці переселились у 1944 році.

«Мама пішли на збори. Там сказали щоб ми забиралися за пів години. Наше село Бліхнарка, Перемишленського району було обставлене поляками. Мамин брат Пилип запряг дві корови у вода, і посадили нас всіх малих на нього. Всі старші йшли пішки...» - згадує Уйківська (Сиско) Софія, переселенка з с. Бліхнарки Перемишлянського району.

Українці до переселення вели звичайний спосіб життя і не збирались нікуди виїжджати. Звичайно, рівень достатку різним, однак більшість вели підсобне господарство, мали коней, корів.

«До нас прийшли зранку і сказали, що ввечері ми переїжджаємо, а куди – не сказали. Ми були третя сім'я у селі, яку переселили. З розмов ми знали, що на Україну» - так згадує колишній житель с. Вимитичі, Перемишлянського району Заблоцький Роман Дмитрович, якого переселили у с. Грицівці у 1944 р.

«Я не знаю, що сталося. Делегація сказала писатися на Україну – виїжджати. Та люди не хотіли, тоді прийшли військові і силою виселили нас. Люди боялися їхати, бо на Україні була Велика біда, помирили з голоду. Думали – війна все знищила, боялись голоду і бід» - з сльозами розповідає Подоляк Яна, переселенка з с. Стібно, Перемишлянського району у 1945.

«Головне, що брали – то документи» - розповідає Кость Марія, що народилась в с. Машанець Перемишлянського району у 1945 р.

«Мій батько у 1941 пішов на війну і пропав безвісти, - розказує Брегін Ганна, переселенка з с. Халупки, - тому моя мама змушена була везти коня разом з чоловіками у вагоні без даху».

«До нас прийшли зі зброєю і сказали збирати все, що можна, і направлятись до залізничної станції – повідомляє сумно Гриценяк Тетяна, переселена з с. Сосниця Перемишлянського району. – А скільки годин взяти з собою, коли нас було 4 дітей. Забрали коня, корову, деякі речі, а коли вийшли люди з села – поляки підпалили наші хати. Нас переселилось 30 сімей. Везли нас, як худобу, в товарних вагонах, висадили в Золочеві, потім доправили до Збаража, сіли в якомусь бараці, а чоловіки шукали село куди б поселитись».

Та не всі так важко сприйняли переселення, були люди, які підняли переселенцям настрій. «Моя мама, як і ф більшість населення, була неписьменною. Тільки священики були грамотними і ще одиниці, серед них і Матичак, якого вважали наймудрішим у селі. Коли мама почала плакати, він сказав, що не треба боятися переїжджати, бо в Україні «ковбасами пліт городжений», а земля така, що можна на хліб намащувати», - згадує Брегін Ганна Дмитрівна.

Попри це, майже всі переселенці негативно ставились до цих подій, надіялись, що переселення є тимчасовим. Мігранти хотіли повернутися до тих домівок, які залишили.

Не дуже приємні спогади залишилися у жителя с. Накло Перемишлянського району Тисячного Івана про польську поліцію: «Поляки до нас ставилися непогано, але польська поліція дуже не любила українців. Одного разу йшло українське весілля, і ми – молоді співали «Ой, там на горі січ іде», я співав найголосніше – до мене підійшли два поліцаї, взяли під пахи і повели до управи, зв'язали мені руки, скинули

з мене штани, сперли ні крісло – і били мене батогом, промовляючи: «Чого мовчиш? Співай...», аж поки не з'явилась кров».

Софія Уйлівська з тяжким болем згадує переселення: «Поляки повідбирали нам все... Мама з татом пішли тихцем до села спекти хліб, набрали муки і городини, щоб поляки не бачили, вернулися назад до всіх. Їхали ми довго поїздом. По дорозі під час зупинок за копійки помагали людям копати картоплю. Почали просити поляків і вони нам відали корову і коня.

Приїхали до Збаража і тато пішли шукати хату. Там ми жили цілий місяць із двома польками. Не було чого їсти. Ми малі ходили по полю шукали бульбу, просили по людях солому».

«Взяли ми трохи старого зерна. Потім люди почали плакати, що є діти, щоб дали ще щось зібрати, то нас залишили ще на 3 дні, щоб помолоти зерно. За ці три дні люди напекли хліба, попрали сорочки для дітей... Залишили все, що було – посуд, ліжка, зерно, шафи і худобу...

Коли їхали, падав весь час дощ. Не було де спати, сидіти. На станціях були дрова, люди брали дерево і розпилювали, щоб дітям зварити їсти, їх брати не можна було і одну жінку за це застрелив охоронець. Нас перевезли в Тернопіль в село Ходаків, потім на конях їздили по селах і шукали хату» - згадує Катерина Подоляк, село Стібно Перемишлянського району.

«Коли ми приїхали сюди – розповідає Тетяна Гришеляк, то застали пусті польські хати, нічого не залишили в них поляки, ні в стодолах, але їх також переселили не підготовлено, бо на полях були не викопана бараболя, стояли сніпки. Ми, хоч вже і були приморозки, ходили в поле, визбирували все, що лишилось».

Худо Юлія, жителькас. Вальва Перемишлянського району розповідає: «Було дуже важко. Особливо тим, хто

приїхав пізніше. Дуже голодали. Тому що поля вже були пустими. Те, що залишили пляки, позбирали перші переселенці.

Польська влада негативно ставилася до українців, їх не допускали до участі в управлінні, а переселення українців проводилось насильницькими і жорстокими методами.

Перші переселення в Кретівці почалось у 1944 р. на Покрову (14 жовтня), решта - в наступному році. Тому переселенці, які приїхали раніше, застали поляків, а ті, що пізніше – ні.

«Хати були малі – нас було 5-6 поляків» - згадує Якубовський Мирон.

«А в кого на полі нічого не залишилось – ходили просити по людях бараболю» - розповідає Катерина Подоляк, - а місцеві жителі, які не встигли виїхати, були недобрі на нас, називали нас «поляками».

«Село ми лзастали в страшному стані, багато поляків ще залишилось і проживали разом з нами – згадує Єва Лопушинська, дочка переселенців, з с. Сосниця Перемишлянського району – поляки були якісь неакуратні, бідні, а одна стара полька платила нам, малим, копійки, щоб ми вичісували їй воші. А воші були такі, що ає від стіни відскакували, а серед наших людей таке було дуже рідко».

Переселенці селились компактно – вихідці з одного села намагались триматись разом і зараз наприклад, переселенці з Сосниці живуть на північній частині села. Вони тримаються разом, пере одружуються між собою, навіть неофіційно цю частину села називають «Сосниця».

Переселенці, вважали, що їх переселення – тимчасове, тому облаштування будинків було мінімальним. Ось як про це розповідає Губич Мотря Ільківна переселенка з с. Люблінець Новий Перемишлянського району: «Заліплювали в старих хатах діри, палили соломною, бадиллям з бараболі, розбирали старі хати на дерево», а Єва Лопушинська додоє: «Були хати переділені плетеними стінами, то ми обмазували їх глиною, а

деякі хати були в таких дірках, що, якби не печі, то б позамерзали».

Люди перезимувавши зиму, весною змушені були починати підсобне господарство, бо не було де заробити гроші, а потім почали записуватись в колгосп. «Платили копійки. Не мали відпочинку, треба було робити, щоб вижити. Діти шкільного віку пішли до школи, яка була відкрита в старій польській школі» - згадує Подоляк Катерина.

Минуло 10 років, перш ніж переселенці впевнились, що вороття назад немає, і почали будувати нові будинки. Будували за одним проектом: коридор вздовж хати і 4 кімнати, включаючи кухню. Покривали дахівкою. Оскільки за 7 км. від села, в с. Максимівка є кам'яний кар'єр, то мурували з рідного каменю і на глині. Звичайно, майже всі будинки зараз перемуровані, змінені.

На даний час в селі виявили біля 30 польських будинків, зберігся польський костюл з дзвіницею (1920 р.), польська школа, польський цвинтар, на якому у 90-х роках громада побудувала каплицю, а також пам'ятки архітектури – статут святих «Також в церкві зберігається польське Євангеліє (1795 р), збереглися також польська криниця, яку майже знищено.

Очевидці розповіли, що на місці сучасної каплиці поляки почали будувати церкву, а коли відбулось переселення, радянська влада використала приміщення під склад, а потім розібрали будинок, а з цегли збудували новий магазин. Польський цвинтар бульдозери розгорнули, кістки, що були зверху – зібрали, решту – засипали землею і зробили дорогу по кістках. Таким чином, хоч минуло більше 50 років, однак ще досить багато матеріальних пам'яток нагадують про минулі історичні події.

Переселення принесло з собою не тільки матеріальні збитки, а й глибокі душевні тривоги в їх учасників. Адже вони були змушені адаптуватися в новому середовищі. Як розказують опитані, встановлювались поступово сусідські

відносини, але оскільки переселенці були з різних сіл, то цей процес ускладнювався. Працюючи разом в колгоспі, відбудовуючи своє життя, люди поступово зближувались, одружувались. Багато людей досі не можуть примиритися з думкою, що поміняли одну Батьківщину на іншу.

Нажаль багато переселенців не дожили до наших корів, тому відтворити повну картину тих подій неможливо.

Список використаної літератури

1. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: «Либідь», 1991 р., с. 419.
2. Букавин І. Історія Тернопілля. Наш край з найдавніших часів до наших днів. Тернопіль: «Астон», 2004., с. 80.
3. Історія України. Нове бачення. Київ: в-во «Україна», 1996. – Т. 2, с. 342.
4. Сав'як (Машлянка) О. В. Науково-пошукові роботи учнів 8 кл., 2010 р.
5. Розповіді жителів с. Кретівці і с. Грицівці.

с. Залісці

Матеріал зібрала:

Формазюк А. Ф., завідувачка
бібліотеки-філії с. Залісці.

Палій Хивонія Миронівна (1921 р. н.)

Мій чоловік, Василь Харитонович Палій, 1917 року народження, служив в Польській армії. Після повернення проживав на території села. В лютому 1951 р. заарештований за

антирадянську пропаганду і був засуджений Тернопільським облсудом на 10 років тюрми. Звільнений був у 1956 році.

Чоловіка заарештували в лютому. Мене з двома діточками Галиною (1948 р. н.) і Ксенією (1950 р. н.) – 8 квітня, і вивезли в Іркутську обл., м. Ангорськ. Було це після Благовіщення. Вночі приїхали машиною люди у воєнній формі і наказали – збиратися. Дозволили взяти одну подушку і одягу деяку, для себе і для дітей. Ранком привезли у Кременець на станцію, куди позвозили людей з усіх сіл. Нас посадили усіх на товарняк і повезли на Сибір. Їхали довго, біля двох неділь. В поїзді було дуже тісно, посередині стояла буржуйка, в ній палили і так всі обігрівалися. Сиділи, лежали на голих дошках. Дівчатка мої лежали на подушці, можливо вона допомогла їм вижити. Дітям давали печиво і чай, а дорослим на станціях – давали воду і гнилу капусту.

Приїхали ми на місце поселення. Там стояли великі бараки-юрти, в яких жили тюремщики. Тюремщиків вивезли, а нас поселили на їх місце. Жило нас біля 20 чоловік в кожному. Холод, голод, маленькі діти. Мені зараз страшно все це згадувати. Я пішла зразу до начальника, розплакалася і кажу: «Що ж я маю робити з діточками – не маю нічого ні їсти, ні грошей, ні одєжини». Начальник пожалів мене і оприділив варити їсти фезеушникам. Варила їсти і разом годувала своїх дітей. Люди їздили в колгоспи заробляти, а в мене маленькі діти, я не мала можливості. Сама ходила на роботу, а дітей лишала по чужих людях. В дітей був рахіт – тоненькі ноги і великий живіт. А молоко там привозили морожене, на патики, рибу ловили і так виживали, хто як міг. Кожного тижня потрібно було реєструватися, щоб ніхто не втік. Через декілька років звільнився чоловік і приїхав до мене. Він пішов працювати на лісосплаві. Нам виділили одну кімнатку в будинку і пробули ми там до повернення на Україну. За ці роки там побудували школи, жилі будинки, заводи. Діти ходили в дитячий садочок, а я пішла працювати на лісозавод. Там і

позбулася на руці пальця. Працювали позмінно з чоловіком. Морози там були страшні – 45⁰-50⁰. Всі ходили одягнуті в куфайки, валянки і ватяні штани. Літніх днів було мало, все холод і холод. Ліси непрохідні, вовки вили. Ліс валили, сплавляли, а на цьому місці будували будинки. Воду пили з річки Ангори, яка текла зовсім близько. Часто були повені. Жити було дуже важко, але люди підтримували одне одного, вірили в краще, в Бога. На Великдень їздили святити паску в Іркутськ. А хто не мав можливості їхати, то передавали сусідам.

Після виходу Указу, повернулися додому. Батьки вже померли, хата валилася. Ще довго бідували, поки не побудувалися. Мені вже 90 років, чоловік помер, живу з дочкою Галиною, але не можу стерти з пам'яті те, що пережила.

с. Заруддя

Матеріал зібрала:

Іванова Є. І., завідувачка
бібліотеки-філії с. Заруддя

Сім'я Шарак

Шарак Микола Дмитрович – батько, народився в 1903 році. Освіта – 4 класи.

Шарак Андрій Миколайович – син, народився в 1932 році.

Шарак Ганна Миколаївна – дочка, народилася в 1935 році.

Шарак Іван Миколайович – син, народився в 1945 році.

Шарак Юлія Андріївна – мати, народилася в 1908 році.

Проживали в с. Миково Жеховської обл., Сяноцького району, Польща. Сім'я мала 10 га землі, пару коней, вівці, мали також свій маленький магазин. А в 1945 році переселилися в Тернопільську область. Тут їм дали хатину і так вони жили. Ходили в школу, хто закінчив 4 класи, а хто 7 класів.

Батько тут працював головою с/Ради, але не довго. Брат Василь був каліка і помер тут. Ганна в с. Заруддя вийшла заміж за Албанського Петра. Обоє працювали в колгоспі, Петро – шофером, а Ганна – дояркою. Виховували двоє дітей – Людмилу і Володимира. Але не довго Ганна тішилася життям, захворіла і померла ще молодою (десь приблизно 40-43 роки). Андрій женився в с. Зарудді, дружина Дора. Обоє працювали в колгоспі. Андрій працював довго шофером, а пізніше завтоком. З колгоспу пішов на пенсію, потім захворів і помер (десь було йому 68-69 років). Дружина Дора – буряковод, тепер пенсіонер, ще живе. Мали троє дітей: Сашка, Миколу та Олю. Оля – дочка наймолодша, померла в 6 чи 7 років. Син Микола з невісткою проживають з матір'ю – Дорою, виховують троє дітей. Брат Іван женився у Шимківці, тепер проживає у Кременці. Батьки Шарака Андрія проживали разом з ним, померли і поховані в Зарудді.

Родина Пінчак

Мати Пінчак Галина Іванівна, батько матері Соняк Іван Львович, мати матері Соняк, дочка Пінчак Юлія.

Пінчак Юлія народилася в 1937 році с. Миківо, Жеховської обл., Сяноцький район (Польща). До війни то була Львівська обл. 10 квітня 1946 р. їх разом з худобою посадили у вагони (товарняк) і привезли 20 квітня 1946 р. у Збараж. Туди приїздили голови с/ Рад фірами і забирали по селах стільки

чоловік, скільки можна було поселити в хатах, де жили поляки (ті що виїхали чи були побиті). В село Заруддя приїхало 19 чоловік (три сім'ї), але засилити в ті хати їм не вдалося, бо в одній жив голова колгоспу, який не ступився, а в другій родичі. Лишилася одна хата, в яку і поселили три сім'ї. З часом вони розділилися і мали окремі хати. Там в Польщі мали 8 га поля і худобу (ту землю їм дали після розкріпачення). Переїхавши сюди, їм дали 3 га землі, необробленої далеко в полі. Сіяти не мали чим, то взяли в людей ячмінь і засіяли, але врожаю не було. І так напівголодно жили. В 1946 році пішла в Зарудянську школу, в школі було важко, з неї (Юлі) знущалися, бо вона не так говорила як ми (вони з лемків і вчителі теж). Не було в що вдягнутися, з полотна саморобного все шили собі.

с. Іванчани

Матеріал зібрала:

Коваль М. І., завідувачка
бібліотеки-філії с. Іванчани

Анастасії Данилівни Присташ

*З розповіді внучки – Надії Буднік
(проживає в с. Іванчани)*

Восени 1945 року усім жителям села Команче (Польща) об'явила тодішня влада (Польська і Совіцька), що прийдуть товарняки і всіх повезуть на Велику Україну (Радянську Україну).

Це спіткало і родину Присташа Даниїла та його дітей і онуків. Діти: син Іван з невісткою і трьома малими дітьми Федір і Степан – 9 років, Алла – 4 роки; донька Анастасія з

сином Богданом – 2 роки; донька Єва з донькою Іреною – 3 роки.

Першу групу жителів так і відправили товарняками. Решта людей чекали на слідуючий поїзд. Вночі партизани ОУН-УПА спалили товарняки, а людям сказали, щоб ті не дозволяли себе вивозити і ховалися в лісі. Так родина Присташів і багато інших переховувалися до весни в лісі Бескіді.

Одного разу їх оточили танки. Солдати зібрали докупі усіх чоловіків віком від 20 до 50 років і звірськи побили. Дехто залишився там назавжди. Анастасія врятувала свого брата Івана, впхнувши йому на руки свого малого сина. Офіцер, побачивши в нього дитину, закомандував відпустити. Батька Даниїла не рухали, бо він був старий.

Тоді їх усіх погнали на схід. Діти їхали на возах, а дорослі йшли пішки. Йшли довго, були людські втрати. Коли переходили вплав Дністер, то дитина сусідки впала з возу у воду і втопилася. Так їх пригнали в Тлустий район. Там була сильна партизанщина. Вдень люди боялися енкаведистів, бо ті постійно слідкували за будь-яким їхнім кроком, а вночі приходили «лісові». Боячись навести на себе ще більшу біду, батько Данько прийняв рішення їхати далше. І так вони опинилися у селі М. Березовиця. Там їм дали на життя польський хлів, стіни якого були залиті кров'ю, бо там вирізали декілька родин. Жінки помили стіни і помалу обживали місцевість. З собою родина привезла: пару коней, корову, дві вівці, три перині, деякий одяг і пару фотокарток.

«Операція Вісла», яку придумали совіти, поділила життя родин на «до» і «після». До війни вони жили на мальовничому березі річки Вісла. Мали велике обійстя: хату з брусів, комору, стодолу, хлів. З господарки: дві пари коней, чотири корови, три ялівки, сорок овець, гуси, кури, качки. Крім того 14 моргів поля і 2 га. ліса. В хаті повні скрині тканого полотна, комори зерна. Все було залишено. Голі, босі, з п'ятьма малими дітьми

опинилися у чужій їм стороні. Батько так занепокоївся тим, що сталося, що захворів і помер. Згадує донька Анастасія як він день і ніч повторював: «Діти, що ми будемо робити, як будемо жити?». Він не міг змиритися з тим, що усе, що нажив за багато років важкою працею – залишив. І голий, босий, голодний прийшов за стільки кілометрів і поселили його з родиною в хліві. З тої туги та образи він за три тижні помер у с. Мала Березовиця. А діти Іван, Єва і Анастасія лишали малих дітей і ходили в найми до тутешніх господарів. І так до 1949 року заробляли на життя.

У 1949 році закладали колгосп. Коні, худобу та зерно в них позабирали. Вони ходили до колгоспу і працювали на трудовень. І так в ці нелегкі часи виживали і піднімали на ноги своїх дітей.

Пука (Маковецька) Іванна Іванівна ***(1928 р. н.)***

У 1944 році польська влада підписала з руською договір, щоб поміняти народ і заставили українців добровільно покинути територію Польщі.

Сім'я Маковецьких мала велику хату, збудовану у 1928 році. Під хатою підвал, на горі засіки на збіжжя. Була господарка, налічувалося 20 моргів поля, 4 корови, пара коней, двоє свиней. Люди не хотіли виїжджати і покидати свої домівки. Поляки почали грабувати, бити народ. Тому змушені були втікати з дому. Цілий рік не спали вдома, ходили до поляків на хати, а хлопці спали в криївках, в stodolі. На день приходили до своєї хати, все цінне повиносили і поховали. Сім'я мала 5 дітей (всі співали в хорі). Тато ночував у сестри-українки (була замужем за поляком). Його забрали, сказали що він бандит і дуже побили.

Поляки забирали все. Приїхали вночі забрали 4 корови, коня, залишили телицю, бо не могли відв'язати. Господарі закололи собі свиню і заховали під соломою, та поляки все рівно знайшли і забрали.

Бабцю застрелили, коли прийшли по контингент. Вона стояла біля вінка, як бандит вистрелив в неї.

Дядько був головою, на нього вже чатували. Його зловили, завели на жидівський цвинтар і забили.

Сім'я змушена була зібрати одяг і їхати. Мати пообіцяла полякові, що сестра Стефка лишиться і вийде за нього заміж, щоб він дав свою фіру в яку вони могли б усе зібрати і вивезти до станції Ярослав. Стефка мала повернутися, але не хотіла і втекла.

Дві неділі сиділи і чекали на поїзд. Коли поспаковували все в поїзд, німці почали стріляти, хотіли підірвати поїзд. Залишили місцевість у березні. Переїхали на Україну. Писали заяви про те, що залишили в Польщі, щоб їм дали хату.

Збараж розприділяв куди їхати, в яке село, де поляки позвільняли хати.

Приїхали вночі в с. Іванчани, було холодно, все мокре, шукали хати. Поселили в хаті, поля не давали. Ходили до Збаража впоминатися полів (засіяних поляками, які покинули Україну).

Спочатку дали пісне поле, перший рік не вродило нічого. У 1951 р. мали уже 7 га. землі.

с. Киданці

Матеріал збрала:

Астраханцева С. Б., завідувачка
бібліотеки-філії с. Киданці

Малюта Емілія Федорівна (1932 р. н.)

Жили ми в селі Виштічі біля Перемишля. Нас було четверо чоловік: мама, тато, сестра Романна і я. Жили ми добре, не бідували. Мали корови, два коня, була гарна хата, хлів і стодола така велика, що в неї заїжджав сноповий віз

В 1945 році почали виганяти українців з сіл, які лежали понад річкою Сян. Мені тоді було 13 років. Виганяти українців почали ще навесні, але наше село було на половину польським, а половину – українським і нас ще не чіпали. Спочатку просили виїжджати добровільно, але ніхто не хотів. Тоді в нашому селі застрелили міліціанта. Прийшли поляки і дали три години на те, щоб українці зібралися і покинули село. Говорили, що це «не обов'язково, а примусово». Коли нас вивозили, то хто мав два коня, то одного забирали, хто мав дві корови, то віддавали тільки одну. Зігнали нас на станцію Жеребичі і тримали там два дні, а далі привезли до Максимівки. То було на самого Чесного Хреста (27 вересня). Нашого вуйка привезли скоріше, то він вже знайшов був невелику хатинку в Киданцях і стягнув нас до себе. Живемо донині на тому самому подвір'ї. Тільки старої хати вже нема, а збудована нова. Так ми і опинилися в Киданцях та призвичаїлися тут.

Мушинська Софія Дмитрівна

(1926 р. н.)

Жили ми в Перемишлянському районі, в селі Валява. Мали три коня, 20 моргів поля. Жило нас 8 душ в невеличкій хатині. Троє братів вчилися в гімназії. Жили з сільського господарства, орали кіньми, мали свої плуги. Тяжко було, бо були великі податки на землю, худобу, птицю, тому старший брат виїхав до Італії, щоб там трохи заробити.

Після війни прийшли поляки і зробили Польську Народну Республіку, встановили границю. Тоді почали чистити землю від українців для своєї нації. Села почали ополячувати, поставили костели в кожному селі, хоча наше село було повністю українське. Але дозволяли вчити російську мову.

Одного дня прийшла в село Польська Армія Крайова і дала людям термін – 24 години на виселення. Спочатку прийшли до солтиса (зараз голова сільської ради), взяли списки всіх жителів села і йшли хата в хату і виганяли всіх людей. Хто мав коня, то було простіше, покидали всі свої пожитки на фіру і так їхали. А хто не мав коня, то брав все саме необхідне в руки, а решту залишали. Після того як всі жителі виїхали, село було підпалено невідомими і згоріло вщент.

Всіх людей зігнали на станцію Журавіца. Там оформляли документи на добровільний виїзд. Чекали на станції дві неділі, потім з Союзу прислали товарні вагони і нас вивезли. Спочатку мали виходити в Стрию, але потім завезли нас до Львова. Там стояли ми п'ять днів. Потім повезли на Теребовлю, а далі – в Збаразький район. Наші вагони завезли в Максимівку. Ми приїхали пізніше і всі хати в Максимівці були зайняті. Тоді ми пішли в Гори Стрийвецькі. Там знайшли хату. Вона була маленька, при хлівах. Нас було четверо, з нами жили ще брат з братовою і їхні двоє дітей. Роботи не було. Люди місцеві зразу не дуже добре до нас відносилися, але з часом ми здружилися. Як організовувався колгосп, то ми віддали коня,

реманент. Перший рік був не урожайний, але ми його якось пережили.

В 1948 році я вийшла заміж і переїхала в Киданці, пішла працювати до колгоспу бухгалтером, почали будуватися. В 1960 році перейшли на свою нову хату. Почалося краще життя.

Колодій (Романська) Ганна

Народилася я в Польщі, Рава-Руському районі, повіт с. Малі Мости. Мали ми хату, стодолу, хліви, 7,5 гектарів поля. Нас в батьків було четверо: Івась (1925 р. н.), Гаська (1928 р. н.), Микола (1937 р. н.) і я (1941 р. н.), ще двоє дітей померло. Івася в 1941 році забрали до Німеччини.

В 1946 році, навесну, то було напевне в березні, бо дуже текли води, вночі прийшли до нас і сказали, щоб до ранку забиралися. Мені тоді було 5 років, але пам'ятаю, як вночі збиралися. Мали велику бочку, то все поскидали туди, а так як я була сама менша, то мене також посадили в ту бочку і на фіру, а всі решту йшли пішки. Доїхали до станції, погрузили нас в товарняк. Людей в одні вагони, а худобу – в другі. Одного коня залишили дядькові, бо він робив на колії і його залишили в Польщі. По дорозі на якійсь станції мама пішла по воду. Поїзд рушив і тато скочив за мамою. На наступній станції маму чимось доправили до нас, а тато знайшов нас аж через дві неділі. Завезли нас до Максимівки, а туди приїхали швидше люди, які забрали нас до Киданець. Деякі сім'ї лишилися в Максимівці, деякі попали в Чагарі Збаразькі, Гори Стрівецькі. Через пару днів привезли нашого коня і корову.

До Киданець попало 18 сімей. Спочатку ми жили в одній хаті ще з однією сім'єю, а десь через дві неділі переїхали в пусту хату. Там ми мали комірку, стодолу. З собою ми взяли жорна, то вся вулиця ходила до нас молоти. Взяли з собою

широке дерев'яне ліжко, то спочатку на ньому всі спали, а потім хтось дав ще залізне. В тій хаті я прожила 18 років.

В 1963 році я вийшла заміж і пішла в невістки. Все життя я пропрацювала в колгоспі на городній бригаді, побудували з чоловіком нову хату, хліви.

с. Кинахівці

Матеріал збрала:

Подганюк Л. С., бібліотекар
бібліотеки-філії с. Кинахівці.

Осецька Є. Д.

Польща, село Миків. Там я народилась, там пройшли шість мої щасливих років безтурботного дитинства. З теплотою душі пригадую, як чотириногий друг Вольф під керівництвом моїх старших братів возив мене взимку на санчатах, а влітку – на возику. Радості не було меж.

Село Миків не дуже велике, але досить красиве. Тут жили дружні, миролюбні, працьовиті люди, які зберігали і примножували традиції та звичаї своїх предків, творили культуру.

Наступила весна 1946 року. Травень радував усіх зеленню та квітами. 10 травня чоловіки вдосвіта відправились у поле закінчувати польові роботи, жінки клопотали по господарству, а ми, діти грали на подвір'ї, радіючи щедрому сонечку. Ніщо не віщувало біди. Та раптом ми почули брязкіт зброї і побачили, що дорогою іде загін польських солдатів. Декілька із них прийшли у нашу хату і наказали через дві години залишити село. Відкрили скриню з одежею, почали хустки та інші коштовності ховати за пазуху. В селі голосили

люди, плакали діти. Крізь сльози було чути питання: «Куди ви нас виганяєте? За що нам така кара?» Та відповіді на ці питання нам ніхто не давав. Мама послала старшого брата Івана у поле за татом.

Незабаром почали збиратись у дорогу. Мама розстелила на возі перину, тато посадив мене і двох моїх братів Івана та Федю на віз, прихопивши ще деяку одежину. І ми разом з усіма іншими українцями села рушили до залізничної станції Загір'я. Плач односельців не вщухав. Польські солдати гнали нас, погрожуючи гвинтівками і викриками: «Не відставати!» Лунала стрілянина. А залишена в селі худоба ревла, коні іржали. Цього злощасного страшного дня я ніколи не забуду.

Все рухоме і нерухоме майно залишилось у селі: хата розміром 300 кв. м., дровітня для зберігання дров, хлів, 4 уліїв пасіки, киратова машина для обмолоту зернових, машина для одержання прядива із льону, оліярня, 2 пари коней, 4 корови, стадо овець і кіз, велика кількість орної землі, участок лісу. Все це майно, чесно зароблене моїми дідусями і батьками, опинилась у руках поляків. Дозволено було взяти воза, одного коня і одну корову. То хіба ж це не депортація?

І ось станція, куди нас пригнав загін польських солдатів. Виявилось, що відправлять нас у товарних вагонах аж у наступні дні. Довелось ночувати під відкритим небом. Ні на мить не стихав плач і дорослих, і малих. Ніхто не знав, куди ж нас везуть. Наш собака Вольф нікуди не відходив. Наступного дня всіх нас малих разом із худобою погрузили в товарняк. Мій тато просив, щоб дозволили взяти собаку. Одначе дозволу не одержав. Поїзд рушив. Я ридала за Вольфом і заглядала у маленьке віконечко вагона. Вольф біг чимдуж і скиглив. Цієї страшної картини теж не забуду.

На Україні ми попали в село Кинахівці тодішнього Вишнівецького району. В одну хату без вікон і дверей помістили 4 сім'ї. Разом з нами у Кинахівці попала сім'я

Данилюка Івана, який був переселений із Польщі у 1945 році. Із 29 членів чотирьох родин тепер залишилось живими тільки четверо. А уряд Польщі до цього часу навіть не попросив вибачення за злочинне ставлення до нас і не компенсував втрачене майно.

З бодем пригадую своє босоноге і голодне та холодне дитинство у Кинахівцях. Тато і мама наймались на роботу до постійних жителів села.

Ми, діти, з нетерпінням чекали вечора. І якщо батьки ввечері приносили півбуханки хліба, це було для нас невимовною радістю.

Жителі села дружелюбно відносились до нас, переселенців. Ми, діти, разом грались з сільською малечею, разом ходили до школи. Взимку тато обмотував мої ноги зношеним піджачком і на плечах заносив мене до школи, бо єдиним моїм взуттям були маленькі туфлики, а дороги занесло кучугурами снігу. Мої брати ходили у так званих солом'яниках з дерев'яною підшвою, до якої були прикріплені власноруч сплетені із соломи смужки. Взимку в хаті було дуже холодно. Пригадую інші на внутрішніх стінах кімнати. Не краще жилося і іншим переселенцям. Та згодом на виділених ділянках землі, старанно оброблених нами, одержали ми на цей час непоганий урожай картоплі і зернових. Батьки і ми, діти, раділи, що сяк-так забезпечували себе їжею.

Та через невеликий проміжок часу почалась колективізація. Уповноважені із району насильно заставляли вступати в колгоспи. Коні, воза, плуга, борони і інший сільськогосподарський інвентар та землю було забрано в колгоспи. Так вдруге наша сім'я залишилася ні з чим. Заробітки в колгоспі спочатку були мізерними. На один трудовень колгоспники одержували по 5 копійок. Згодом жити стало трошки краще. Та батьки передчасно помирали.

Зараз я пишаюся тим, що живу в незалежній державі і впевнена, що ніхто мене вже не вижене з хати. Тепер

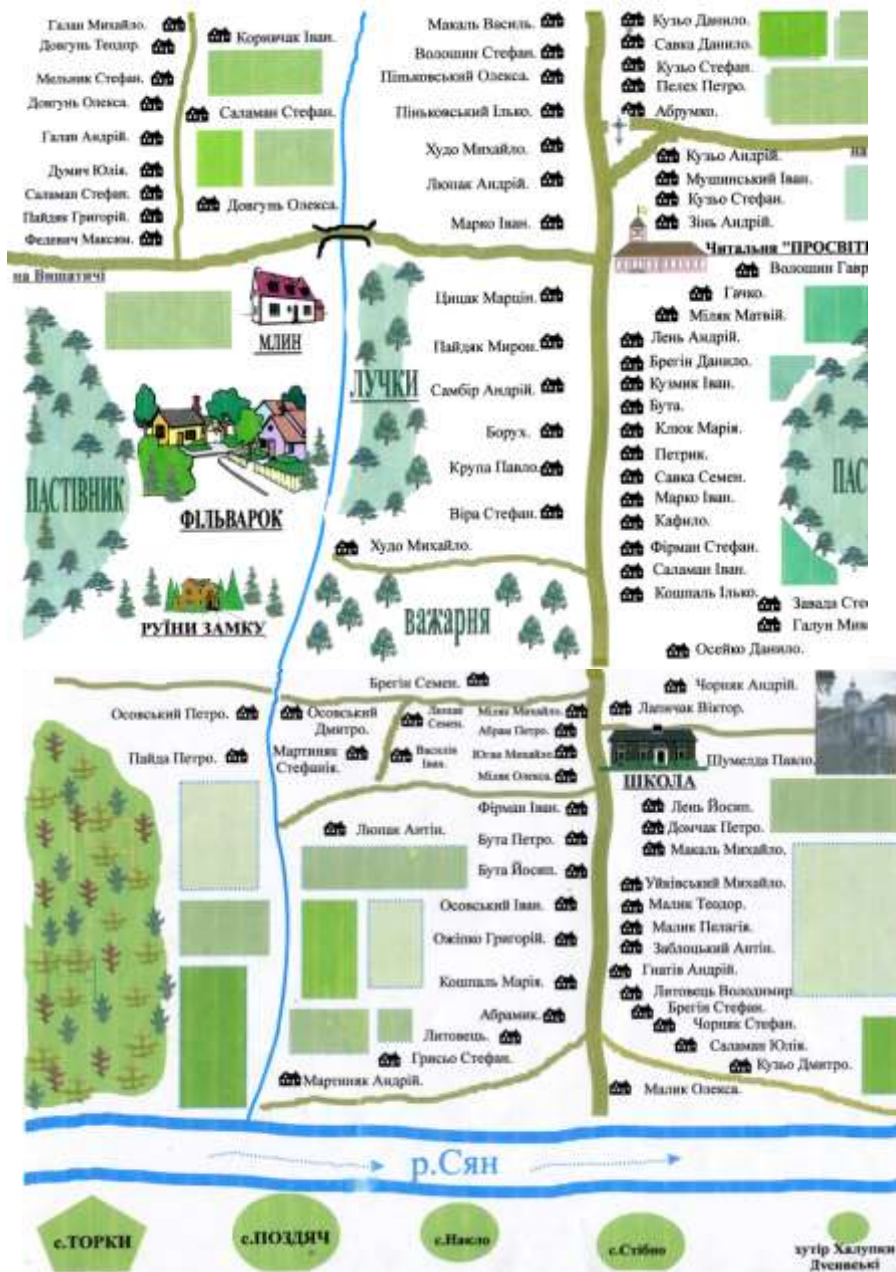
я можу мати свою думку на певну подію і вільно її висловлювати. Україна готується до важливої дати – 20-річчя незалежності. І хоч у нас ще чимало негараздів, та я вірю в краще майбутнє. Тільки дуже дивує те, як наші урядовці можуть керувати такою великою державою Україною, не знаючи державної мови і не володіючи нею.

с. Максимівка

Матеріал збрала:
Сова Г. В., бібліотекар
бібліотеки-філії с. Максимівка.

Проць Іван Степанович

Проць Іван Степанович, народився 13 травня 1922 року в селі Валява Перемишлянського повіту, Польща.

В нашім селі проживало багато людей. Було 120 номерів, була в нас хата читальня, церква, фільварок.

Як прийшли німці в 1939 році зробили границю по річку Сян. За німців ми ходили на роботу до Журавиці. Перші напади поляків на наше село сталися ще за німецької окупації. Поляки напали на с. Мавковичі в 1944 році і все село вимордували. Після тої трагедії всі чоловіки нашого села по черзі охоронялися. Поляки нападали й грабували, а ми мусили втікати з хатів, щоб рятувати життя. Ми створили загін УПА. Одного разу поляки зловили жителя нашого села Гіжовського Степана і його забили. Після того ми всі були вже налякані і ховалися по льохах, а хто навіть викопав собі криївки.

УКРАЇНА
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТНА ДЕРЖАВНА
АДМІНІСТРАЦІЯ

UKRAINE
TERNOPIL REGIONAL STATE
ADMINISTRATION

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

STATE ARCHIVES
TERNOPIL REGION

282000, м. Тернопіль, вул. Сагайдачного, 14
тел. (03522) 2-44-95, факс (03522) 2-46-18

363900 Ternopil, 14, Sahaidachnyy St.
Phone: (03522) 2-44-95, fax: (03522) 2-46-18

19.08.96. № П-599

На № _____

1. Проць Іван Степанович
2. с. Максимівка
3. Збарзький р-н
4. _____

ДОВІДКА

У документах архівного фонду «Відділ переселення Тернопільського обласного комітету», в списках переселення, які прибули із Польщі на постійне проживання в район Збарзький Тернопільської області у 1945—1946 роках, значиться Проць Степан Лукич із сім'єю

у складі 6 осіб, переселених у вересні 1945 року із с. Валія Перемишлянського повіту в с. Максимівка Збарзького р-ну

Підстави: Ф Р-2781, оп. 1, стр. I, арк. 184

Одночасно повідомляємо, що в списках переселення, які прибули із Польщі, вказаний тільки глава сім'ї, інші члени родини не вказані.

З приводу виоменого списку сім'ї радимо звернутись у Міністерство праці України (252001, м. Київ-4, вул. Пушкінська, 28).

Директор архіву

Археограф I категорії

Б.Хаварівський

Т.Малиш-Василья

В вересні 1945 році в неділю всі люди йшли із церкви. Нас чоловіків, десь коло 15, взяли в заложники. Тримали нас в

священиковій stodolі цілий день і ніч. На другий день нас випустили і наказали йти попід хати і казати людям, щоб виїжджали. Ніхто не хотів забиратися з своїх хат. Потім польське військо примусово виганяло. Нас вигнали до двох годин до станції. Спакуватися казали за 2 години, а чекали 2 тижні на станції. З собою нічого не взяли, бо не було коли. Що ліпше то закопували, бо думали, що ми вернемося. Їхали хто чим міг, хто конем, хто впрягав корову, а ті у кого не було ні корови, ні коня то тягнули візок самі. Взяли тільки те, що було під руками. На станції Журавці стояли ми два тижні і всі запаси за той час з'їли. Наші хлопці з УПА пішли ще в село і його спалили. Потім всіх нас посадили в товарні вагони і повезли кого куди. Нас привезли в село Максимівку Збаразького району. По приїзду нам наказали розійтися по селі шукати собі хату. Коли ми з татом прийшли на обійстя, то там ще жили поляки. Ми жили в хліві майже тиждень. Їсти не було що, але поляк як виїжджав дещо залишив з меблів та харчів. Нам було дуже тяжко, ми сумували за своїм селом, рідними, земляками. Ми хотіли вернутися, бо кожного вовка до лісу тягне. І нас тягнуло на свою землю. Але доля склалася по іншому .

Луценяк Фена Іванівна

Луценяк Фена Іванівна (дівооче прізвище Хомик), народилася 28 листопада 1927 року в селі Повали Риманівського повіту, Польща.

У нас була велика сім'я: мама Анна, батько Іван, брати – Василь, Іван, сестри – Марія, Антоніна.

Село мало чотирикласну школу, церкву, клуб. Коли почалася війна мені було 11 років. В серпні 1939 року зранку почали бомбардувати. Село було повністю зруйноване, а за 6 тижнів німці повністю завоювали Польщу. Старших забирали у табори. А потім відправляли до Німеччини працювати на

заводах, а також до сіл вирощувати продукти. Спочатку німці поводитись тихо і коли брали продукти чи худобу то платили. Поляки не любили українців, постійно сварилися. В сусідньому селі поляки зігнали всіх жителів і повбивали, і худобу теж, а село підпалили. З села врятувались одиниці і то тільки ті, кого не було на той час в дома.

У 1946 році наїхало військо всіх зігнали на середину села і сказали, що будуть виселяти. Люди ніяк не хотіли їхати. То насилали військо. На той час у нас була хата, хлів, комора, стодола, корова, два коні (і інвентар до них). Через пару днів нам сказали за 2 години зібратися біля церкви, з собою взяти найнеобхідніше. Нас погрузили на підводи і повезли на станцію Зарин. Там збирали у вагони. Ми там сиділи по кілька днів без продуктів, бо все залишили і худобу, і птицю. Не встигли навіть спекти хліба за ті 2 години, тому брали крупи, сало. Минають дні й ночі, губимо час. Нарешті подали вагони. Коли наш нарід виселяли, то тут, на місці, призначували, де будуть розміщені. Одні в Галичині, одні на Поділля, Волині та по всій Великій Україні, а коли вже взяли в транспорт, так і вітер не скаже, де це призначення; хоч цього кожний сподівався. Є одна правда на світі – найкраще до розуму промовляє сила. Коли посадили у вагони їхали ми цілий тиждень.

Привезли у травні у місто Збараж, а потім на підводах перевезли у невеличке село Чагарі. В будинку, що нам дали, ще жили поляки - родина Індзерських, їх ще не встигли відправити в Польщу. Потім участковий Горбулько заставив їх поїхати. Нас поселили в стодолу. Там ми прожили цілий тиждень, поки їх вивезли. Будинок був невеликий (2 кімнати, 9 м²), покритий соломною, а сам з галамуців. Після поляків нам залишилось 2 гектари поля, хлів. Після переїзду жінок сільська рада заставила їхати в Тернопіль на відбудову. Там ми місили глину ногами в холодній воді, спали на землі, їсти нам давали 2 рази в день. Були ми там 2 тижні, а потім працювали на землі. З часом вигодували коня, купили корову. У 1949 році всіх примусово

заставили вступити в колгоспи. І знову забрали коня, корову, поле. Я в колгоспі пасла вівці без вихідних, і в дощ.

Стахняк Емілія Петрівна

Осовська Емілія з чоловіком Іваном

Стахняк Емілія Петрівна (дівоче прізвище Осовська), народилася 18 серпня 1932 року в селі Валява Перемишлянського повіту, Польща.

*Сторонньою моя рідна! Село моє!
Земле батьків наших, просякнута кров'ю!
Збережена в пам'яті моїй як скарб найдорожчий
Згадую Тебе з пошаною великою й любов'ю .*

Щось особисте, незабутнє пов'язане з батьківським подвір'ям, рідними стінами, бо тут минуло наше дитинство.

У водах Сяну купалися, вимочували коноплі, ловили рибу, відбілювали домоткане полотно, прали білизну, напували худобу, святити воду на Йорданські свята. А які багаті пасовища по обидва боки річки, а потічок з кристалево чистою водою, в якому водилася і риба, і раки. Краса !!!

Осовська Емілія, Гітовська Юлія (справа)
та Гітовський Іван

Осовська Емілія та Гітовська Юлія

Народилася я 1932 року в сім'ї Осовського Петра Тимофійовича і Пелагії Петрівни. В сім'ї було 4 дітей : я, брати – Зінь Микола і Осовський Іван і Петро

У нас була дерев'яна хата, стодола, хлів. Ми мали 2 корови, 2 коней, 7 моргів поля. В селі була школа (7 класів), церква св. Михаїла, попівство, священник мав фільварок. Було 12 (фурманів) хлопів. Був дім-читальня, магазин, сільська рада. Коло села був високий берег, де люди зробили криївку, щоб втікати від куль. Туди збиралися ті, кому було ближче.

В 1939 році, як прийшли німці, вони жили в нашому домі. Німці не були агресивні, вони годилися і не ображали місцеве населення. Поляки не дуже любили наших людей, якщо в одному селі жили, то в другому могли вирізати і вбивати. Люди, кожен на подвір'ї, викопали криївки, де ще від початку війни ховалися від поляків, щоб не вирізали. Німці брали на роботу до Німеччини віком від 15 років і більше.

В 1945 році на сільську раду прийшов лист, щоб люди записувались, що мають бажання їхати на Україну. Люди не хотіли залишати свої хати й родини, добровільно виїхати не виявив бажання жоден господар. В суботу прийшло військо польське і обступило 2 села, нічого не казали. А потім сказали, щоб за 2 години були готові до переїзду. Запрягли 2 коні, взяли подушки, перини, деякий одяг. На одній підводі їхало 5 родин. Взяли 2 штуки худоби. По дорозі одну корову забрали, бо то було багато. Так добралися до Жиривиці. А в Жиривиці робили шатра і сиділи чекали на вагони. Священик о. Василь Лапичак їхав разом з людьми; також везли церковні речі (хоругви, фелони, чаші). Потім як приїхали віддали ці речі у церкву села Гори – Стрівецькі. Коли дали вагони, нам попав вагон критий, а майже всі їхали разом з худобою у відкритих вагонах. Всі люди не помістилися в один ешелон тому дали два. Один поїхав у Тернопіль, а другий у Максимівку. Тут на станції нас вигрузили і казали йти шукати хату. Тоді голова сільської ради Нечай сказав, щоб ми пішли на хату, а хати ми не знайшли і нас

забрав до себе священник на попівство. В селі був на той час діючий костел і священник правив у цім костелі рік, а потім дали йому ще парафії в селах Чагарі і Гори Стрийвецькі. Костьол закрили і казали переходити на православ'я.

В хаті, де нас поселили, було одне дерев'яне ліжко. На подвір'ї був також хлів і стодола. На зиму нам лишили трохи бараболь і пшениці, хліб ми купляли. Весною дали 4 гектари землі і зерна. Іван пішов робити на колю, а Петро робив у отця на конях.

У 1949 році радянська влада провела колективізацію і всіх обов'язково погнали в колгосп. Забрали коні, розібрали стодоли і комори, також забрали плуги, борони, віз.

Колодійчак Марія Петрівна

Колодійчак Марія Петрівна (дівоче прізвище Бута), народилася 7 квітня 1931 року в селі Валява Перемишлянського повіту, Польща.

Хата, в якій жила Колодійчак (Бута) Марія Петрівна

*Вітчизна, дитино, то цілий сей край,
Ліси, луги, поля, городи й гай,
І потічок, що сріблом від сонця сія,
Усе те, усе те, Вітчизна твоя.
Вітчизна, дитино, то могили предків,
Їх кров, що всякла в землю,
Їх кости, пам'ятай, усе це,
Моя дитино, твій рідний край.*

І я бачила своїми дитячими очима, що все навколо згідне з тим віршем, я бачила свою Батьківщину, своє рідне село. І нині його бачу, це хвилюючі поля, квітучі луги, затоплені в садах і городах хати, а за ними ще більше море – ліси. Тримаю у руках план села Валява. І тільки гляну на план села, защемить серце, бо десь тут моя рідна хата, десь тут ходили мої босі ноги... і спогади зполоняють душу...

Маму мою звали Ксеня, тата – Петро, крім мене в сім'ї було ще двоє дітей - Ганя (1939 р. н.). Ольга (1941 р. н.).

Бута Марія Петрівна з сестрами (посередині)

В селі була школа (7 класів), церква, будинок-читальня, кооперативи.

В 1939 році в серпні вдень почали бомбардувати німці, а поляки відбивалися. 21 вересня воювали поляки з німцями, а потім німці за пару тижнів перейшли всю Польщу аж до Сяну. З одного боку річки Сян були німці, а з другого боку руські.

Німці бомбардували більше по дорогах і залізниці. Хати вони не бомбили, вилітали тільки шибки. Коли одного разу я несла їсти батькові, треба було переходити через колію, а на колії якраз стояв ешелон з солдатами та танками. Солдати побачили, що летять 6 літаків і почали стріляти. Німці тоді розвернулися і повністю розстріляли і розбомбили цей ешелон. Дуже багато людей загинуло, а колію розбили зовсім. Я залишилася жива, бо солдати кинули мене в бараболі і закопали, щоб осколки не вбили.

У 1945 році поляки прийшли, зібрали людей і заповіли, щоб за 2 години ми забрались. В сусідньому селі Мавкиці поляки за ніч вирізали 180 людей, а з моєї родини в цій різні замордували 20 душ. Після цієї події ми робили криївки (копали яму, потім накривали дошками і зверху землею) там закопували лахи, взуття, щоб поляки не спалили. Від трагедії, коли загинули від куль стільки людей, в нашому селі запанував спокій, але ненадовго. Поляки почали заставляти записуватися, що ми хочемо виїжджати, але ніхто не хотів. Нас вигнали за 2 години. Ми за ці дві години склали на віз лахи, збіжжя, взуття. Взяли також 2 коні і корову, а всю птицю, свині залишили. Село спорожніло, повідкривані хати, голодні пси і коти, а між хатами крутились поляки і ладнали вози, чим тільки могли. Потім ми поїхали на станцію Журавицю. Там на ешелон ми чекали 1,5 місяці під голим небом. Полька Калужна помагала, принесла хліба, сира, масла, сметани. Нам хватало на пару днів. Посадили у вагони і перевезли до Курників. То була глибока осінь. Босі, голодні на підводах ми приїхали в Грицівці, бо в Максимівці вже не було вільних хат. Місцеві не дуже любили переселенців, бо ці люди не мали ні одягу, ні що їсти. Хати були повалені, під стріхою. Поляки як виїжджали, то нічого не залишали. Від серпня до листопада жили в Максимівці у вуйка, а потім дали хату в Грицівцях. В селі Грицівці було зайнято лише дві хати - в одній жили поляки, які не встигли виїхати, а в одній сім'я українців - переселенців. Ми зайняли хату під

бляхою на дві кімнати, але не було хліва. Поляки встигли викопати бараболю і зібрати збіжжя, все забрали з собою коли виїжджали. Ми мали пару коней, то помагали вивозити поляків за бараболі і збіжжя. Пізніше нам зі Збаража дали 2 корці збіжжя.

В 1949 році, як будували колгоспи, забрали землю, корову, коні. Всі пішли в колгосп, хто відмовлявся - змушували. Через рік я пішла працювати в магазин, який був у нашій хаті. В колгоспі на той час сіяли коноплі, коктогіс, льон, мак. На ставку пряли, мочили, били олій.

Закінчуючи, хочу признатися, що старалася я написати правду. Усе описане тривало вписалося в мою дитячу душу та й недозрілу психіку, на ціле життя залишається в ній болюча пляма польської ворожнечі до всього українського.

Кость Емілія Данилівна

Кость Емілія Данилівна (дівоче прізвище Бута), народилася 28 лютого 1934 року в селі Валява Перемишлянського повіту, Польща.

Батьки: Кость Данило і Кость Пелагія. У сім'ї крім мене ще був молодший брат Дмитро 1940 року народження.

Кость Емілія з братом Дмитром

Кость Емілія з татом і братом

Мое село було досить велике, простягнулося із заходу на схід від Сяну до залізничної колії, яка об'єднує Перемишль з Ярославом. А до Перемишля - рукою подати, всього 14 кілометрів.

Як почалася війна, мала я п'ять років. До війни було в нас спокійно, мали ми свою церкву, школу, читальню «Просвіти», а влітку при ній діяв дитячий садок, цегельню, фільварок. Наука в школі проводилась трьома мовами – українською, польською, німецькою.

У 1939 році прийшли німці, люди брали німців на постій. Вони обходились дуже добре, за харчі платили. Німці були дуже акуратні. Війну ми пережили спокійно, ніхто не сподівався, що таке прийде до нас, як прийшло. Коли німці пішли прийшли руські і поляки. Відносилися вони до нас досить негарно. Виселення випало так, як бомба з неба. Заставили вибиратися за 2 години, ладнували на фірманки. Що могли, то ми на той віз кинули. Взяли під час виселення корову, коня, деякі продукти та одяг. Залишили ми в селі Валява дерев'яну хату, комору, stodолу. Вивозили нас на станцію Жировиці. Там була велика площадка з будками, де ми чекали 4 тижні. Ми доїли корову, а молоко міняли на хліб. Це був серпень місяць. Там на станції ми чекали на документи. Ми були вбогі, зрабовані, знищені. Ввечері почався вантаж до вагонів, один вагон на кілька родин, перед тим зроблено вирядження, сказано, що нам не вільно робити, відтоді обов'язувалася військова дисципліна. Вагони були набиті людьми й худобою. Час від часу поїзд зупинявся і люди вибігали за потребою і, як була можливість, наскубати трави для худоби. Голод докучав всім : і людям, і худобі. А воду ми забезпечували тоді, як обслуга напускала її до паровозів, люди з відрами вибігали на станцію. Везли в Тернопіль в тупік. По приїзду ми ходили і шукали своїх людей, щоб бути хоч із своїми односельцями. Через деякий час ми знайшли тих людей,

що були у першому ешелоні. Тоді ми на фірах і коровах, пішки самі добиралися далі. Так приїхали в село Максимівку.

По приїзді ми самі шукали хату. Район нам виділив збіжжя на хліб. Ми це зерно возило до Худа Трохима і на жорнах мололи збіжжя і пекли хліб. Дали також 3 гектари поля для ведення господарства. Щоб зорати поле ми спрягали свого коня з конем Костя Мілька і разом орали спочатку в одного, а потім в другого. Все збіжжя жали вручну, в'язали в

снопи і потім молотили ціпом, віяли на вітрі. За те, що дали нам землю, ми мали здавати в район контингент - зерно, яйця, молоко, м'ясо. Відразу по переїзді приходила думка про повернення. Але ж, коли воно мало бути – на це думка не відповідала. Проте все з часом минуло.

В 1949 році прийшла Червона армія і встановили насильно створити колгоспи в селах Максимівка, Гори, Чагарі. Забрали все зерно, плуг, борони. Заставили заробляти трудодні. Ми ходили в ланці, сапали буряки, потім вручну дерли і обчиняли.

Зіхевич Наталія Теодорівна

Зіхевич Наталія Теодорівна (дівоче прізвище Королько), народилася 14 січня 1928 року в селі Затило, Рава – Руський повіт (тепер Львівська область).

Моє село Затило – про моє рідне село я забути не можу. В нашій сім'ї було 9 чоловік: мама Єва Луківна, тато Королько

Теодорівна з подругою

Теодор, брати – Павел, Міхал, сестри – Марія, Катерина, Ганна, Емілія.

Ми жили 3 км від німецько-руської Зіхевич (Королько Наталія) границі. В нашому селі не було ні школи, ні церкви. Ми ходили до школи в містечко Любич, де була школа, костел, церква, склеп (магазин), клуб. В школі навчали польською і українською мовою. Границю зняли, розрівняли, і тих людей, які опинились по той бік границі - вивезли. Спали ми зранку, а на селі були вже німці, пограничники здали границю без бою. Зразу на другий день поляки приходили до кожного в будинок і казали нам виїжджати. Коли почалося виселення на Україну, люди скривалися по лісах. Як нас вивозили, то першого, дня ми взяли дуже мало речей, а через декілька днів ми ще раз вертались у село і забрали решту. Село було вилюднене. Ми своє майно повозили на станцію Любича. Там на станції нас було багато людей з трьох сіл. Там ми жили 3 тижні. В одну із ночей хтось підпалив усі наші речі. Згоріло все. Коні повтікали. Люди почали сваритися, кричати і одразу за годину подали ешелон. Всіх посадили у вагони і повезли. Везли без ніякого майна, майже голих і босих, бо після спалення вони нічого вже не мали, крім життя. Ми взяли з собою корову бо кінь втік від вогню.

Та акція була на те, щоб нас знищити. Всі українці, всі наші покоління, мали зникнути з поверхні землі.

Ми разом з сестрою Емілією виїхали в Максимівку, а решту поїхали до Скалата. В Максимівці на станції ми злізли з ешелона і пішли шукати собі хату. Ми знайшли хату під гострою горою в селі Чагарі. Щоб вижити ми ходили до людей з села на жнива, щоб заробити копу чи дві жита. А навесні посіяли своє. Ми довго - довго тужили за рідним селом. Як прийшли руські всіх зігнали до колгоспів. В нас до колгоспу

нічого не взяли, бо ми приїхали без нічого і не було що брати. В колгоспі на той час сіяли буряки і я попала в ланку, яка відносилася до Максимівки.

Як уміла – так писала. Що пам'ятаю – те написала. Хай люди знають, хай читають бо не можна цього забувати. Хоча з тої пори пройшло вже півстоліття, затерлися в пам'яті дні, місяці, а навіть роки подій, то все обличчя прекрасних молодих хлопців і дівчат стоять, немов живі, перед очима. Так само не затерся і до сьогодні вчувається розпачливий крик жінок і плач дітей, коли вони втрачали рідний дім, коли горіли села. А в них і ми, селяни й повстанці. А поети в шинелях писали:

*Осінні квіти ще цвіли,
Зморожені вітрами,
Як посіпаки нас вели,
Знущаючи над нами.*

*Ой, тямлю я той час,-
Ти плакала за мною.
І на прощання раз -у- раз
Махала хустиною .
Ой, тямлю, тямлю я той час,
Як то село горіло.
Там було чути плач дітей,
А в мене серце мліло.
Ой, тямлю, тямлю я той час,
Як то село горіло.
Як нас усіх вели в Сибір,
А мати з жалю мліла.*

Сторожко Михайло Григорович

Сторожко Михайло Григорович, народився 12 вересня 1929 року в селі Чистогорб Саноцького повіту, Жилівського воєводства, Польща.

Чистогорб – моє рідне село, я там народився й пережив цілий страх і трагедію разом з родиною та цілим селом.

Моя родина складалася з батька Григорія, мами Теклі, 5 дітей: Марії, Анни, Єви, Дмитра, Григорія.

Родина Сторожко Михайла (другий справа)

Сторожко Текля

Сторожко Текля з дочкою Євою
та її чоловіком

В нашому селі була церква, школа на 4 класи, читальня, сільрада в якій були писар, секретар і війт.

В 1939 році німці зайняли Польщу. В наше село перше прийшли словаки, а потім німці. В 1941 році німці брали на комісію коней, які були добрі - забирали, а погані, старі - віддавали назад. Жаль був великий, але коня віддавали, бо страх був шалений, люди боялися. Людей до армії не брали, тільки тих у кого забрали коней. Людей вдягали у німецьку форму і відправляли на фронт. Так вони доїжджали аж до Харкова. Воювали за німців. В нашому селі німці майже з кожної сім'ї забирали на примусову роботу до Німеччини. Молодих людей, які мали 18 років заставляли для німців будувати залізну дорогу. Сестру Анну німці забрали на роботу до Німеччини, потім вона попала до Польщі, а після війни в Америку де прожила до 82 років. Там вийшла заміж за переселенця з Закарпаття Сливку Івана. Брата Дмитра німці забрали будували залізну дорогу. Потім він втік до Англії, де прожив решту свого життя і помер на 84 році життя.

Ця подія була у 1945 році, докладно не пам'ятаю, але це був день, якого ніколи не забуду, перший раз казали збирати речі, бо будуть перевозити. Ходили по селі й робили пропаганду на виїзд на Україну. Люди не хотіли, то вивозили силою. Грабунки, наперед відняте життя. Забирали майно, землю з-під ніг, навіть щасливе дитинство. Багатішала тільки пам'ять. Найперше висилали тих у кого згоріла хата. Їх відправляли в Дніпропетровськ, а потім ті люди пішки йшли назад. Виїжджали за 2 години. Люди, які мали коні могли на віз взяти більше. Брали також корову. А хто не мав на чому везти, то взяв тільки одержу і хліб. Ми самі добиралися до станції Загіра. Там погрузили у вагони і повезли в Бережани. Ми покидали рідне, катоване село Чистогорб, залишаючи його під опікою Покровительки Богоматері. Цієї розлуки не можна було пережити, думали ми тоді.

Брат Григорій помер при переселенні. Йому було 12 років. Під час переїзду він застудився.

 ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
 ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

280008, м. Львів, вул. Пиварська, 13, Тел. 74-33-23, 72-59-22

14.07.2009 р. № С. 3321-001
 На № _____ від _____

г. Зринчук Є. Т.

АРХІВНА ДОВІДКА.

В документах обласного архіву значиться, що родина у складі:

Голова родини - Стороско Григорій Васильович, 1885 р.н.
 Члени родини - Стороско Фелікс Дмитрович, 1910 р.н.
Стороско Єва Григорівна, 1914 р.н.
Стороско Михайло Григорович, 1929 р.н.

у 1946 році була переселена у Тернопільську обл.
Саноцького повіту, Рівнянського в-во (Полісся)
С. Шиндогов
 При переселенні ними було залішено господарське майно, яке складалось із
земельної ділянки - 480 м², конюш. буд. в опису,
машина № 680201, землі, трактор - 810
в т.ч. орної - 674, вартість залишеного
майна становила 7.312 (сім тисяч
триста двадцять) руб.

Підстав: з Р. 3229, кв. 8, стр. 22, арх. 213.213.26.
стр. 63, арх. 77

Інші відомості немає.
 Директор архіву _____
 Зад. відомості _____

В. І. КОЗІНЦІВ
 Я. Л. ШТАТМАН

Друк. ПТУ № 58, м. Львів. Зам. 541-20300, 1998 р.

Замість своїх рідних, доглянутих, примусово покинутих будинків люди отримували хату без дверей, вікон, а то й без кухні. По приїзді нам дали хату і 7 гектарів поля. І сказали платити податок за це поле кожного року. За своє поле ми мали платити 12 корців зерна, 45 кг м'яса, 110 л молока, 120 яєць і 30 рублів податку. Давали стільки скільки було записано, що ми залишили. Також по приїзді руські записували приїжджих і давали збіжжя. Так почали ми жити. Ми жили там, як горох при дорозі : хто хотів, то притоптав.

Якийсь ще час ми сиділи, думаючи, що за два тижні, потім – за два місяці, а там, хоч за два літа, але ся вернем до рідного дому. Але ми ся не вернули... Через два роки з Бережан ми поїхали в Запоріжжя, а ще через два - у 1949 році переїхали у Максимівку. По приїзді нам дали хату, яка була, бо кращі вже розібрали інші переселенці, дали землі. Хату відремонтували, працювали й вчили дітей.

В 1949 році всіх примусово заставили написати заяви і добровільно вступити в колгосп. В селі Гори Стриївецькі був створений колгосп імені Н. Крупської, в Чагарах – імені Сталінської конституції, в Максимівці – В. Чапаєва. З кожного двору забрали худобу, коні, інвентар і землю. Залишили тільки по 50 сотих.

*У колгоспі добре жить:
Один робить, сто лежить,
А як сонце припече,
То й той один утече.*

Ми не знали про долю сестри Анни і брата Дмитра аж до 1991 року. Коли розпався Радянський союз тоді вони почали шукати нас і в 1994 році сестра Анна змогла приїхати на Україну. Ми зустрілися через 45 років розлуки. Сестра приїхала з сином Григорієм. А у 1997 році до нас зміг приїхати і брат Дмитро. Тоді ми дізналися, що він одружився на єврейці і має сина Адама. Дмитро з Анною всі роки війни і після неї

підтримували зв'язок, а нас розшукали через багато років через воєнкомат.

Часто з любов'ю, болем і теплотою в душі згадую свій рідний край. Згадую його в думках та мріях, згадую і в піснях:

*О нещасная батьківщино моя,
Твої села попалені, трупом вкриті поля,
Твоїх мешканців вивезли більшовицькі кати,
І стоять тепер пустками ще вцілілі хати.*

І недарма кажуть, що пісня – душа народу. Тому:

*Лети наша пісне по холмських руїнах,
По галицьких селах, волинських лісах,
Лети наша пісне по всій Україні,
Суворих Карпатах, донецьких степах.*

Лети і розкажи правдиво про ті страшні й героїчні роки. Розкажи правду усім тим, хто ще й досі її не знає, кому заборонили її знати. Розкажи правду про тих, хто по тюрмах, засланнях і в нерівній бою загинув за цю святую правду і волю. Розкажи і про тих в мундирах з блискучими пагонами, що з державних кабінетів видавали на них суди і смертні присуди. А то й без суду розстрілювали. Розкажи словами поета Василя Симоненка, що :

*Народ мій є, народ мій завжди буде !
Ніхто на перекреслить мій народ.
І щезнуть всі перевертні й прибуду,
І завойовників заброд.*

Народ мій був, є і буде! Бо ми вже не раби, яких можна забрати з рідної землі і вивезти за тисячі кілометрів, не варшавсько-московські підніжки, але великий український народ з тисячолітною релігією, історією та культурою. А наша віковична боротьба з окупантами – це боротьба за вільну,

соборну і незалежну Українську Державу, над якою сьогодні майорить синьо – жовтий стяг і Володимирський Тризуб.

Заблоцька Софія Павлівна

Заблоцька Софія Павлівна (дівоче прізвище Гіджак), народилася селі Опарівка Короснянського району, Краківського повіту (нині Львівська область).

Мій батько Гіджак Павло Степанович, мати – Гіджак Марія Василівна. В нашій сім'ї було 4 дітей: Софія, Ярослав, Онисима, Іван.

Заблоцька (Гіджак) Софія
з подругами

Село наше було велике, простягалось на 2,5 км із заходу на схід. Зразу як закінчувалось наше село, через 5 км було польське село. В селі була церква Різдва Пречистої Діви Марії, 4 каплички греко-католицької церкви, читальня «Прогресу», було дві школи - стара і нова. В школі було 4 класи. В 1-ий клас ходили 1 рік, в 2-ий – 1 рік, 3-ій – 2 роки, 4-ий – 3 роки. Разом ходили до школи 7 років. Вчили українську, німецьку, польську мови. В селі був млин і кооперація.

В селі українці дуже боялися поляків, «стрибків» і вирішили створити групи для охорони села. Кожної ночі певна група людей охороняла село, бо серед односельців були зрадники, які здавали нас полякам. В селі було п'ять хат, де жили поляки одружені на українках, вони й передавали всі новини своїм. Поляки не любили українців, бо вже знали що всі українці будуть виселені.

В 1949 році приїхало в наше село багато німців, вони просилися на квартири. В селі пробули певно зо два місяці.

Люди вони були дуже добрі, нікого не ображали, відносилися як до рідних.

Перед зеленою неділею польські банди обступили село з двох сторін і почали зганяти по дорозі всіх чоловіків і підлітків, не чіпали вони жінок і дітей. Всіх кого по дорозі зустріли, зігнали коло церкви, положили лицем до землі. Один з поляків зачитав вирок. Вони на той час вже мали всі списки, били нагайками по голові, ногах, ніхто не звертав уваги чи ти ще живий. Але до смерті нікого не добивали. Незадовго зібрали схід села коло читальні. Був приказ виїжджати терміново, але ніхто не казав куди. Після того був ще один приказ і зразу вибирайся. Дали два дні на збір. Тоді ми вивозили меблі, ліжка, одяг на станцію Коросна за 35 км. Вуйко мав коні і ми разом з ним і з речами поїхали на станцію. В Коросні ми сиділи цілий місяць, навмисно не давали вагонів. Люди робили собі накриття і жили під відкритим небом. Через пару днів нам дозволили взяти з дому корову. Ми верталися за нею пішки. Корову пасли на полігоні. Не витримало дуже багато людей, повмирали, то там їх поховали. Заладували нас в худоб'ячі вагони разом з коровами і повезли в Хоростків. Людей, які по дорозі помирали, ховали просто на станціях. Там ми також прожили майже цілий тиждень. Щоб прогодувати худобу ми на цвинтарі рвали траву і годували бо худоба була дуже худа і багато тої дороги не витримували. Нас, не знімаючи з вагонів, повезли в Сталінську область, село Широке, колгосп імені Толбухіна. Ми там пробули недовго, потім дізналися, що наші попали в Тернопільську область (м. Збараж, села Луб'янки, Рогівець). І через деякий час ми вночі втекли звідтам до Збаража, де знайшли вуйка, який сказав, що в Максимівці є пуста хата. Ми попали в колгосп, нам як приїжджим дали кусок городу. В колгоспі на той час сіяли коксогос, а ми збирали цвіт (це пух). Щоб назбирати 0,5 кг треба було цілий світловий день. Збирали тільки коли світило сонце, як було хмарно він закривався. Восени ми копали корінь. З цього робили каучук. Потім я пішла

носити пошту. Пошта була на обійсті Галана А. Там я пропрацювала 8 років, а тоді пішла санітаркою в лікарню.

В вишиванках переселенці (зліва направо)
Заблоцька (Гіджак) Софія, Гіжовська Зеня,
Осовська (Стахняк) Ганна, Стахняк Емілія

Прожили життя, виховали дітей, маємо внуків. Добре ся чуємо. Так все добре закінчилося, що нас переселенців всі полюбили, ми стали своїми. Дуже тішуся, що дочекалася свого, що ще можу в церкві поспівати, помолитися за тих, чия доля склалася не так добре, нехай земля їм буде легка.

Осолінська Вікторія Йосипівна

Осолінська Вікторія Йосипівна (дівооче прізвище Скорупа)
1939 року народження, Ярославльська область.

Батьки: Йосип Йосипович, Михайлина Іванівна.

В 1945 році, в січні місяці, після Різдва, прийшли в хату люди і сказали, що певного числа наша сім'я повинна залишити село і в Ярославлі на нас вже чекають вагони. Тато зібрав, що міг взяти з собою, посадив дітей на підводу і почав збиратися покидати село, по дорозі до них почали присднуватися, такі як і вони, переселенці. Дітей і пожитки везли на підводах, чоловіки і жінки їх супроводжували. Коли доїжджали до місцезнаходження своєї церкви, то зупинилися і всі поклякали на

коліна і почали молитися зі словами «Прощавай, святий храме—ми тебе більше ніколи не побачимо!»

Приїхавши в Ярославль (обласний центр) з великим жахом виявили, що ніяких вагонів нема і всі ми опинились просто неба, і що робити не знали. Ціле життя задумуюсь, як люди це витримали. Не було ложки молока, хліб пекли ночами, ночами їли, бо вдень відразу забирали. Життя рятувала бульба. Нашу сім'ю взяла до себе татова родичка, провівши додому по засніженому цвинтарю, боячись, щоб не побачили поляки. В неї ми пробули близько двох тижнів. Але в мамі було дуже важко на душі, вона весь час плакала і попросилася відвести їх із сім'єю на залізничну станцію до своїх людей. Коли ми прийшли туди, то побачили, що жінки, чоловіки і діти гріються біля розкладеного, просто неба, багаття. Скільки ми так пробули на пам'ятаю, але нарешті прибули вагони. Вагони були товарні, для перевезення худоби. Кожен вагон був поділений навпіл – одна частина для людей і пожитків, а інша для коней. Була така ситуація коли коні почали гризтися, зчинивши справжню бійню і мама, боячись за моє життя, викинула мене з вагона просто в сніг. Посередині кожного вагона була буржуйка, біля якої грілись жінки та діти. Коли поїзд вирушив на Львів його обстріляли поляки. Приїхавши до Львова, дістали наказ їхати на Заліщики, але бомба пошкодила залізничну колію і дали приказ вирушати на Тернопіль. Прибувши в Тернопіль, побачили жакливі руїни. Обласний центр на той час знаходився в Чорткові. Сказали всім їхати на Збараж, там уже чекали підводи. Жінок і дітей взяли на підводи і повезли, а чоловіки лишилися в Збаражі доглядати худобу. Це було 12 березня, надворі була страшенна сльота і дуже померзли діти. Коли приїжджали в Чагарі, там уже чекали, щоб допомогти, господарі – українці Григорій Будзан, Антоник, Марціньк.

Поляки позакривали хати і не хотіли покидати село. Так що переселенцям не було куди йти. Ми привезли з собою

важкохворого лежачого 75-річного дідуся, якого дуже побили поляки. Його взяв до себе українець Антоник. На Чагарській школі жили монахині, які прийшли лікувати дідуся. Нас і ще чотири сім'ї взяв до себе Григорій Будзан. Його дружина напалила піч і повклала туди перемерзлих дітей. А нашу сім'ю поселили до покою. Вранці встали забуті Богом і людьми. 19 березня поховали дідуся, помагали українці з Чагарів. Священик був з Луб'янок.

Крупа Юлія приїхала з одномісячною дитиною, її завезли на хату. Коли вона зайшла в хату куди її поселили, до неї ніхто не хотів говорити, там ще жили поляки і не хотіли вступатися. Вона вийшла і стала з немовлям на вулиці, не знаючи, що їй робити. Її взяла до себе Макар Марія. Принесла колиску, купала дитину і натерла горілкою, щоб не застудилося, немовля проспало цілу добу.

Нас поселили на хату, де зараз живе Кінь Ганя. Хлів був такий маленький, що хвіст корови був на вулиці, а роги в хліві. З нами жив Кук Йосип із сім'єю (художник, який потім виїхав до Збаража). Коли падав дощ й дах протікав, то Кук спав під парасолькою.

Одної неділі до нас до хати зійшлися всі переселенці і прийшов Григорій Будзан. А ввечері ввірвалися озброєні люди (то були поляки – «стрибки» з Максимівки) і кричали, що всіх нас повбивають, бо ми «бандери» з лісу. Жінки попадали на коліна і почали молитися, а діти дуже кричали. Жінок і дітей залишили в хаті, а чоловіків вивели надвір і построїли в шеренгу. Коли зчинилася метушня Кук Йосип виліз на плечі Кравця, який був дуже високий і сховався на горищі, в комині були дверцята, він їх відкрив і заліз в комин. Коли поляки порахували чоловіків, то недорахувались одного. Сказали, якщо не з'явиться то кинуть на хату гранату. Кук почув і кричав: «Не стріляйте, панове, я в комині!» Григорій Будзан підійшов до поляків і сказав, що то не «бандери», а люди з Польщі, і їх переселили сюди за наказом Сталіна, і якщо вони

їх повбивають, то будуть відповідати. І поляки відпустили чоловіків. А один з тих поляків-стрибків довгий час приходив до нас додому харчуватися.

І ще пам'ятають люди пісню, якийсь отець її склав про виселення :

*А в неділю рано,
Ше сонце не сяло,
А вже в наше село
Військо приїхало.
Військо приїхало,
Такий розказ дало,
Щоб за дві години
Все село зібралось.
Люде ся зібрали,
Стали сумувати,
А ту капраль крикнув:
« Пора від'їжджати ! »
До першої станції
Везли нас возами,
До другої станції
Ввезли потягами.
А як ми їхали,
То ми ніч не спали,
А нам по дорозі
Репету давали.
Репету давали,
І так нам казали,
Шо ми на Заході
Будем добре мали.
Як ми приїхали,
Стали сумувати :
« Ой Боже, наш, Боже,
Шо будем ділати ? »*

*Поле не оране,
Жито не сіяне,
Тільки тії мури,
Що порозбивани.*

с. Мала Березовиця

Матеріал зібрала:

Онуфрович В. П., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Кинахівці.

Онуфрович Стефанія Миколаївна

Народилась я 1925 року в селі Цісец Бельско-Бяла обл., а район Живец. В 1943 році була вивезена на примусові роботи в Німеччину, де і познайомилась зі своїм чоловіком Онуфрович Петром Миколайовичем. Після закінчення війни переїхали на прожиття в с. Дахнів Любачівського повіту, Львівської обл., де проживали батьки чоловіка. У них була велика господарка: 18 моргів поля, хата і надвірні будівлі, коні, корови і інша худоба, так що проживали ми не бідно. В квітні-місяці 1946 року нас в примусовому порядку почали виселяти на Україну. Повезли нас на станцію Чесанів де ми простояли два тижні поки нас з худобою і хатніми нажитками погрузили на поїзд. Два тижні ми добиралися на станцію Збараж, де ще простояли два тижні, поки знайшли хату для проживання в селі Мала Березовиця. Все своє життя з чоловіком пропрацювали в колгоспі, побудували нову хату, виростили трьох дітей. Проте завжди перед очима столи краєвиди своєї Батьківщини, яку ми покинули назавжди.

Коваль (Гулич) Єва Андріївна ***(1935 р. н.)***

Приживали ми в с. Команча на Лемківщині. Сім'я наша була велика: батько, мати і нас п'ятеро дітей. Окрім господарки, батько був ще добрим столяром. Так що проживали ми не бідно. Село було велике, в селі була українська школа, народний дім, залізнична станція, молочарня. Проживали ми до 1945 року. В 1944 році почалась добровільна агітація на виїзд до Радянської України, але ніхто не хотів добровільно виїжджати зі свого дому. В червні 1945 року в примусовому порядку почали виганяти нас з своїх хатів. Під дулом автоматів польські армії нас погрузили на вози і вивезли на залізничну станцію Загіря, де і погрузили у товарні вагони. Що ми могли тоді взяти з собою, зовсім мало і те ще розікрали в дорозі. Привезли нас на станцію Богданівка Кременецького району. Але щоб посилити нас на той час не було хатів. На руках в нас були документи про поселення в Збаразькому районі Тернопільської області. Пожили ми в Богданівці у stodolі і почали добиратись на Збаражчину. В селі Мала Березовиця поселили нас в старенькій хатині, але по-сусідськи виїжджали з недобудованої хати поляки в Польщу, де ми і поселились.

В 1954 році я вийшла заміж за коваля Андрія Антоновича з яким виховала дочку. На даний я вдова, проживаю сама. Дочка весь час приїжджає до мене з Тернополя з чоловіком і опікується мною.

Хоч була я на час виселення ще не дуже дорослою, проте туга за Батьківщиною не покидає мене і по даний час.

Гануля (Мазяр) Іванна Пилипівна ***(1927 р. н.)***

Народилась я в с. Сурохіві Ярославського району, Львівської обл. Село було велике, в селі була семирічна школа, залізнична станція, церква і великий панський маєток. Сім'я наша була великою: тато, мама і нас четверо дітей. Землі в нас не було багато, батько працював листоношею, так що ми жили не бідно. Жили ми до 1946 року. В березні-місяці 1946 року в примусовому порядку нас почали виселяти в Україну. Завезли нас на станцію Ярослав і поселили в колишніх військових казармах, які були напівзруйновані, де ми прожили цілий тиждень, після цього погрузили нас у товарні вагони і повезли на Україну. Завезли нас на станцію Гадинківці Чортківського району. Поселили нас в Чорнокінці того ж району, де прожили ми одне літо, восени перебрались в село Мала Березовиця, де проживало багато наших односельців.

В 1948 році мене ув'язнили до тюрми, за самогоноваріння, яким я займалась, щоб вижити. Просиділа я чотири роки.

В 1953 році вийшла заміж за Ганулю Михайла, з яким прожила 37 років, виховали четверо синів, все життя пропрацювала в колгоспі «Україна» до виходу на пенсію.

Мацевко Григорій Павлович ***(1928 р. н.)***

Народився і виріс я в с. Коровиця Любачівського повіту, Львівської обл. (ПНР). Народився я в селянській родині. Батьки мої мали шмат землі, яку обробляли. Перед війною я разом із своїми батьками виїхав на заробітки у Францію, де ми прожили чотири роки. Перед самою війною ми повернулись додому.

В 1946 році нас в примусовому порядку почали виселяти в Україну. З 31 серпня на 1 вересня 1945 року вночі вигнали з хатів всіх людей. Дозволили брати тільки продукти і найнеобхідніше. Повезли на вокзал в Чесанів за 5-6 км. Погрузили нас у товарні вагони, і повезли на Україну. Привезли в м. Тернопіль де ми простояли 7 днів. Поселили нас в с. Мала Березовиця. Все своє життя я пропрацював в колгоспі трактористом до виходу на пенсію.

с. Охримівці

Матеріал зби́рала:

Добровольська О. В., бібліотекар
бібліотеки-філії с. Охримівці.

*«Де ти?, моя прадідівська хата,
що залишилось від тебе на Лемківщині
не знаю і запитати ні в кого,
дідів сховала земля Бескидів,
батька сховала земля України...»*

Лемки – етнографічна група українців, які здавна жили на обох схилах у горах між річками Сяном і Попрадом.

Історична доля лемків не дуже була прихильна до Лемківщини.

Від середини XVI ст. їх територія не належала до осередку Русі (України), а була поділена між Угорщиною і Польщею.

У 1945-1946 роках лемків почали виселяти з рідної землі на територію Радянської України. Війна пішла на Захід, вони пішли на Схід. І вибрати їм довелося між життям і смертю, і вони вибрали життя.

Люди покидали свої хати, землю, прадавню господарку. Підвозили їх на підводах до пункту збору.

Діти, хворі старі батьки вмирили по дорозі. Вагони були холодні, без їжі і медикаментів. Прибули на Україну, але тут краще життя не чекало їх. Поселяли їх у занедбані хати, виділяли невеликі кусочки землі.

Ті сім'ї, які добирались своїми підводами привозили навіть корови. Годувати тут не було чим. Приходилось ходити по селах і просити корми. Люди допомагали чим могли.

Скоро вони адаптувалися, помалу почали зводити оселі, заводили господарку, садили сади. Час йшов. Люди почали працювати і вчитися. Цей працьовитий і співучий народ знайшов своє місце в житті. Вони старалися зберегти свою мову і культуру. Лемківська народна пісня створювати художньо-самодіяльні гуртки, де працювали і наші люди і наші люди. До сьогодні, ще живуть в селах старші люди, які пам'ятають свою рідну землю, батьківський поріг і пісню.

Отакі сумні спогади залишилися в пам'яті нашої односельчанки Тернопільської Парасковії Олексіївни, яка народилася 13 липня 1944 року в селі Махнів район Рава-Руська Львівської обл. Коли їй було два роки, батько прийшов до матері і сказав: «через дві години ми виїжджаємо, збирай дітей і продукти на дорогу». Через годину під'їхали підводи і вони виїхали. Сім'я була велика – батько, мати і троє дітей. Не доїжджаючи до пункту збору, їздовий вдарив батька і матір, а сам з продуктами і вантажем втік. Отак ми своїм ходом добирались до вагонів. Люди у вагонах допомагали чим могли. Спочатку ми попали в Гусятин, а потім переїхали в Збараж. Посилились ми в Охримівцях в занедбану хату. Батько і мати почали працювати. Була біда, не було, що їсти, на хліб заробляли сніп.

Час йшов і почали працювати, зводити свої хати, ростити дітей, садити сади, але пам'ять про рідну землю, про шум Бескидів, краса гір, лісів і луків завжди залишить ся в пам'яті моїй, де лине материнська пісня «Ще моє поле не оране». Я завжди пам'ятатиму голос свого батька у якого була

улюблена пісня нашого краю «Як я сом заспівам, далеко коня чути». Я хочу, щоб наші діти не забували рідну лемківську мову, назавжди залишили в пам'яті спогад про далеку Лемківщину.

с. Синягівка

Матеріал збрала:

Нема Н. С., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Синягівка.

Спогади очевидця операції «Вісла»

Спогади очевидця Купини Стефанії Антонівни (Малишко) операції «Вісла», яка жила в селі Синява Збаразького району, а зараз проживає в селі Залужжя Збаразького району.

Я народилася 23. 12. 1939 р. в с. Пулави, Саноцького району, Краківської області. Мені було 6 років, як відбулася операція «Вісла». Слухи між людьми ходили зимою 1945 р., що будуть нас виселяти на Україну.

Пам'ятаю, як батько в хліві викопав яму, поставив ящик. Мама поклала туди всю святкову одержу, всякі прикраси, костюми, коралі і глиняні тарілки, розмальовані чорними квітами, якими на свята прикрашали кімнату. Верхом вздовж кімнати була вузьенька полка і на ній в ряд ставили тарілки на свята. Такий був звичай. 24. 04. 1946 р. в село приїхало польське військо несподівано, без любих попереджень, обступили село і дали наказ до 2-х годин покинути село. В селі піднявся сильний лемент. Люди кричали, плакали, вили собаки, які були прив'язані.

Кожний запрягав коня, прив'язував до воза корову. Більше 3-ох тварин не дозволяли брати. На підводу ложили

перину, подушку і в мішку продукти, хто що мав, сідало багато дітей і дорослі. Сім'ї були всі багатодітні. Ми жили у верхньому кінці села. Вийшли ми за село і було добре видно, як підвода за підводою їхала. Село мало майже 4 км. Хата від хати була приблизно 50 м., одна вулиця. Військо знизу палило хати. Нижній кінець вже горів. Люди плакали і кричали, що дивись вже того хата горить. Хати були виключно з дерева. Стіни ми мили, штукатурити не було прийнято. Стеля також – дошки і крита була хата гонтами. Горіла хата до землі. Будинки були довгі. Під одним покриттям був і хлів, і стодола, і комора, і хата.

За декілька кілометрів від села нас зупинили якісь мужчини і перевіряли кожну підводу. На одній підводі знайшли схованого чоловіка. Його витягнули і потягли до лісу. Жінка в сльозах просила, діти дуже кричали. Старший хлопець, приблизно 10-12 років, побіг за батьком.

Ми почули постріл. Жінка побігла за хлопцем. Хлопець був застрелений, куля попала в голову. Люди не зупинялися, кожний боявся. Того хлопця так і залишили з краю лісу.

Ще був випадок. Жінка вскочила з підводи і побігла в село. Вогонь доходив до її будинку. Вона хотіла відкрити хлів, щоб не згоріли вівці, свині, телиця і теля. Чоловік хотів її наздогнати, але не зміг.

Ми приїхали в якесь місто. Під вокзалом розмістилися. Вози і коні поляки забрали. Корів залишили. Там ми були багато днів, можливо тиждень. Потім виділили товарні вагони і привезли в якесь місто на перевірку документів. В батька і ще в двох людей були не вписані всі члени сім'ї. В нас був не вписаний брат, який народився в червні 1945 р. Люди всім селом поїхали на Україну. Ми з тими двома сім'ями лишилися. Корови за штрекою. Мама носила траву корові, доїла, ми мали черствий хліб цвильний, але мама по кусочку давала. Тата закрили, виясняли, а за кілька днів дали інші документи і тато

вночі приїхав. Тато мав якісь гроші, купив хліба, навіть по кусочку ковбаси, але біда – хтось вкрав вночі корову.

Нас з тими сім'ями направили в Підволочиський район, село Оріхівці. Нам дали аварійну хатину. Солома на хаті була прогнівши, текла. Стіни розсувалися. Ще гірша біда – нема корови. Травень – передновок. Що їсти? Я пішла служити. Пасла корову і жила в тих людей. Одна кімната. Чоловік з жінкою на ліжку спали. Василько в колісці, а я мала соломи в'язку, стелила біля кухні і накривалася їхньою чунєю. Рано я зв'язувала солому та забирала, бо жінка мусіла в кухні палити. Одежі не було. Дні були часто холодні, дощові. Я дуже мерзла, боса, в платті і в светрі. В жнива тато з мамою йшли по людях робити. Мама жала, заробила трошки зерна, а тато – робив в якогось куркуля, хвалив господаря. Він дав нам телицю, яка на друге літо мала теля і ми вже мали молоко. В січні 1949 р. в нас народився брат і десь весною ми поїхали в село Синяву Збаразького району. Наша хата повністю валилася, падала стеля. В с. Синява жили батькові сестри: Перчак і Гайда. Ми поселилися в Гайди. В них була одна кімната. Жили тітка з чоловіком і 4 дітей, та ми: тато, мама і 5-ро дітей. Літом спали на хаті, а на зиму нас приютив Папура. Він жив, де побудований Триюда. Він дав нам комірчину. Тато поставив грубку, стало ліжко і маленька лавочка. Тато з мамою і братами спали на ліжку, а ми троє на землі на соломі. Ми з сестрою уже ходили в школу. Папура дозволив нам уроки робити в нього в кімнаті. Він жив з жінкою, мали свого сина – кривого і розумово відсталого, десь 16-18- ти років. В 1951 р. була в селі облава. Шукали бандитів, а Папура з жінкою пішли на колгоспне поле і взяли по 2 снопи і несли додому. Їх спіймали та забрали в міліцію. Присудили чи по 15 років, чи по 25, я не пам'ятаю. Вони вже не повернулись. Сина Адама тоже забрали. Ми прожили там до 1952 року. Один чоловік виїжджав в Миколаїв і нам дуже дешево продав хату. Вона мала верх згорений. Одна хатинка – ні зліва, ні стодоли, ні льоху не було.

Ми перебралися через 6 років спотикань на свою хату. В одній кімнаті ми жили, а в другій – худоба. Сіни загальні і для худоби і для нас. В 1959 році та хата впала, ми жили в старшої сестри, а на зиму – побудували нову хату на тому місці. Була ще не штукатурена, але ми вже жили.

Під осінь 1945 р. виселили з Польщі наших українців – Федорович, Хміль. В Синяві – Ляхи, Зарічні, Кураш, Крижанівські, Папали і більше сімей. Їм було легше. Поляки виїхали, залишили поля засіяні. Люди приїхали, взяли добротні будинки, під бляхою, зібрали хліб. З дому їх дали взяти все. Їм краще стало тут, ніж вони мали там. Будинки добротні, хліб є, а нам попало зле.

Операція «Вісла» 1946 р. – дала нам поневіряння, голод, холод і злидні.

Мова в нас була інакша, в школі і на вулиці нас дражнили, сміялися.

Пройшли роки, ми закінчили школу, здобули освіту. Маємо все, що треба, але все одно осталося там рідне. Люди зустрічаються, їдуть тепер в Монастирськ молоді покоління, щоб почути свою мову, бачити костюми наші національні.

Скільки я пам'ятаю, старі люди перед смертю згадують тільки за те, що в пам'яті з Польщі. Скільки старих людей, які мають склероз, всі тікають додому в своє село. В нас сусід – Кузій, сусідка Ванькович, Новачка стара, мій тато. Встає і йде. Куди? Додому в Пулави.

Я в 1993 р. їздила в своє село з нашими людьми. Нам виділили автобус, без черги видали заграничні паспорти.

Село спалено і церкву тоже. Поселилися там євангелісти з Чехії 40 сімей. Зробили туристичне село. Там приїжджають з цілого світу туристи. Село розміщене в долині, там клімат особливий. Спогади залишилися в нас приємні.

Використана література

1. Оленук, Я. Між Сяном і Збручем [Текст] / Я. Оленчук // Свобода. – 1997. – С. 3
2. Ясинчук, Л. Ти ніколи не повернешся додому [Текст]: правда про сумнозвісну спецоперацію «Вісла» стиль відомо – через десятки літ // Л. Ясинчук // Експрес. – 2012. – 2-10 трав. – С.2
3. Бескид, Ю. На згарищах Закерзоння [Текст]: [про виселення лемків з Польщі] / Ю. Бескид. – Канада, Торонто: Лемківщина 1955. – 128с.
4. Білас, І. Про акцію «Вісла» [Текст]: між Сяном і Збручем / І. Білас // Військо України. – 1993. – № 4. – С. 6-7.

с. Старий Вишнівець

Матеріал зібрала:

Заблоцька Н. Г., завідувачка.
бібліотеки-філії с. С. Вишнівець.

Білоус Марія Володимирівна

Я, Білоус Марія Володимирівна (дівоче прізвище Саврацька), народилася в Польщі, Люблінська обл., Томашівський р-н., с Невіроків в 1939 р., українка. Сім'я складалася з 4-х чоловік: мати, батько, старший брат і я. Жили в селі в новозбудованій жаті. Мирне життя перервала війна. Ті події я пам'ятаю смутно, але те що сталося пізніше – краще.

10 березня 1944 р. на село напали «нічні гості», всіх жахів описувати не буду. Одним словом за три дні загинуло 830 чоловік, в т. ч. і з моєї родини 5 чоловік: дід, мамин брат з сім'єю: дружина і двоє дітей. Я з мамою по щасливому випадку

долі спаслася, перебуваючи в льоху в сусідів, де крім нас було 8 чоловік, в т. ч. ще 2 дітей. Там просиділи 3-6 дів. Після виходу з льоху застали замість села згарище. На цьому не закінчилося. Вже на Різдво цього ж року «погрузили» в «товарняки» і повезли на Україну. В Києві на вокзалі провели 2 тижні. Потім повезли на Одещину, де був голод і холод, ще йшла війна. Дали стару хату, де прожили 1 рік. Було дуже важко, батьки почали шукати як вижити і переїхали в Вінницьку обл. до тітки. Аж у 1947 р. купили хату в с. Гнидава Збарзького району.

Закінчила школу, курси бухгалтерів. Працювала помічником бухгалтера с. Лози, 1957 р. вийшла, заміж, виховали 2-х синів, один загинув у війську. Надалі проживає в с. Ст. Вишнівець.

Савків Ганна Андріївна

Савків (Дяків) Ганна Андріївна народилася 7.10.1931 р., українка. Народилася в с. Вижлів, Сокальський р-н., Львівська обл. Сповідувала сім'я греко-католицьку віру. В сім'ї було 7 дітей, батько – кравець, тим і заробляв на життя. 3 травня 1946 р. вивезли сім'ї до станції Белз, оскільки землі відійшли до складу Польщі. Залишили хату і пожитки, лише корову дозволили забрати. На станції жили 1 тиждень. Погрузили у товарний вагон 6 родин, закрили на штабу і везли 6 тижнів до станції Джурин Чортківського району, Тернопільської обл. Вагони в дорозі відчепились і летіли некеровані назад по рейках, але чудом вдалося вижити. Два тижні знову очікували у Джурині, а тоді підводою забрали в село Пишківці Бучацького району. Поселили в глиняну хату, село було спалене німцями. Городу поки що не було. Але держава видала зерно і частину грошей. Зерно мололи і пекли хліб і булочки, тим і вижили. Закінчила сільську школу (4 кл.). Вийшла заміж у 1951 р. переїхали з чоловіком у Ст. Вишнівець

на роботу у Вишнівецьку сортодільницю, пізніше працювала в колгоспі.

Відвідувала кілька раз свято лемків «Ватра» у Манастириську.

Пендак Борис Петрович

Пендак Борис Петрович – народився 14 серпня 1935 р. с. Скопів, Перемишлянський район, Ряшевська обл., українець. Батьки: Пендак Петро Данилович, мати – Кароліна Семенівка. Батьки 1915 року народження.

У квітні 1945 р. вночі напали поляки, вбивали та вигнали українців. Хату Пендаків спалили, а батьків з п'ятьма малими дітьми вигнали. Вдалося взяти з собою тільки особисті речі. Залишилось гарне хазяйство, багато землі і кілька гектарів лісу. Два тижні перебивались на вокзалі в Перемишлі, а коли назбиралось багато людей, то відправили 6 вагонів людей до Тернополя. В Тернополі роз приділили їхню сім'я у Чортківський район, с. Бичківці. Наймолодші брат і сестра померли. В Бичнівцях їм виділили хату, де колись проживали поляки. Люди вказали на ту землю, якою користувались поляки і надали їм 2-3 га землі. Жили важко, пережили і голод, і холод і багато сліз.

Борису Петровичу на той час було 10 р. Навчався у місцевій школі (7 кл.). Вступив у Бучацьке училище на комбайнера. Відслужив в армії в Естонії та Білорусії. Брав участь в піднятті Цілини (Североказахстанська обл., Лемінський район, с Заградівка). У 1958 р. проходив практику тракториста у Вишнівці, тут і одружився. Працював в сільгосптехніці, пізніше у Вишнівецькій АТК, колгоспі.

На даний час проживає у с. Ст. Вишнівець з дружиною Людмилою Павлівною, 55 р. у шлюбі, мають двоє дорослих дітей, є внуки і правнуки.

Кухта Галина Михайлівна

Кухта Галина Михайлівна (Довжицька) народилася 22. 12. 1936 р. в с. Миків, Саноцький р-н, Ряшівська обл., українка.

1946 р. польське військо попередило, що за пів години їх сім'ю будуть вивозити. В сім'ї було двоє дітей – Галина та Іван. Мали велику господарку, новозбудовану дерев'яну хату, 10 га землі, 2 га саду сортових дерев, велика пасіка. Батьки втекли в ліс, думали, що все владнається, але виїжджати все-таки довелося. З собою взяли особисті речі, 2 корови, пару коней, 10 вуликів бджіл. Відправили товарним вагоном у Тернопіль, а тоді до Збаража. Всю худобу вдалося довести аж до Вишнівця. Оцінивши немалі статки, влада виділила добротний польський будинок (пана Петровського) у Ст. Вишнівці. У дворі був хлів, комора, землю дали ту ж що обробляв поляк.

Галина закінчила 7-річну школу, Бережанський торгово-кооперативний технікум. Працювала в торгівлі, а пізніше в колгоспі. Одружена, два сини, внуки. Проживає в с. Старий Вишнівець.

Кожен рік відвідує фестиваль лемків в. Монастириську.

с. Старий Збараж

Матеріал зібрала:

Ратушна М. С., бібліотекар
бібліотеки-філії с. С. Збараж.

Шановний читачу!

Розповідь-історія про українські села, мешканців яких вирвано з корінням в часи Другої світової війни, та під дулами

кулеметів і автоматів депортовано на території Західної України, Тернопільщини – села Старий Збараж, Верняки.

Мешканці цих сіл, від віків жили на своїй рідній, дарованій Богом, землі, але впродовж віків ніхто не наважився та не спромігся доконати такого злочину, як це зробили у 1945-1947 р. р. за вказівками червоних сатранів із Москви, польські, варшавські комуністичні прихвостні.

У XVII столітті грабували, палили їхні хати, та вбивали татарські орди. Дорого заплатили за свій зрив до волі, за оборону рідних хат та стежок, за право бути вільним господарем не на чужій, а на своїй землі, своїй Батьківщині, але «встоятись не було сили» і тому змушені були йти геть, в незнане!

Ворог запланував стерти з лиця землі все, що називалось і було українське, на цій території так званій «Закерзоння». Але не все йому вдалось реалізувати. Наприклад, у Люблинці свідками життя-буття українського населення, залишились 2 церкви та 2 цвинтарі, які у 1990 році зусиллями бувших люблинчан, були відремонтовані та відновлені. Відновлено пам'ятники на могилах невинно вбитих, які лежать у братських могилах.

Спогади-описи ви знайдете у нашій книзі-історії. Всі нащадки родини, яких переселені, повинні пам'ятати і ніколи не забувати про ті місця, там де їх корені, там пролита кров, там їхня пам'ять, там їхня історія, там їхня гордість, там їхні незабутні герої!

Про це нам усім забути не можна.

Список сімей депортованих у 1945-1947 роках в с. Старий Збараж та Верняки:

1. Денека Григорій (Хам) – весна 1946 р.
2. Кордупель Василь – осінь 1945 р.
3. Ванкевич Теодор (Мацько) – 1945 р.

4. Денека Дмитро (Мислик) – 1945 р.
5. Денека Михайло – 1945 р.
6. Кавалір Василь і Марія – 1945 р.
7. Козій Іван і Катерина (Боднар) – 1945 р.
8. Кордупель Іван (Івасик)
9. Левкович Андрій (Кічула)
10. Паралюх Стефан
11. Філь Іван
12. Борівець Григорій (Бас)
13. Борівець Василь
14. Денека Анна (Гуліна)
15. Ванкевич Юрій (Пандзьо)
16. Тарабан Константин (Дзіньо)
17. Тарабан Михайло (Герасим)
18. Хомик Микола (Грицко)
19. Рибак Дмитро (Цибульський)
20. Гуль Андрій і Катерина (Калинич)
21. Шумські
22. Головеньки
23. Васечки
24. Кордупель Василь (Хлебусь)
25. Лихацький Дмитро і Параскевія
26. Лойко Іван і Єва
27. Кіт Григорій і Катерина (Музик)
28. Зінкевич Петро і Гаська
29. Зінкевич Микола і Агафія

**ВИГНАННЯ З БАТЬКІВСЬКОЇ ЗЕМЛІ.
або так зване переселення населення української
національності з Підляшшя, Холмщини, Посяння і
Лемківщини.**

(Спогади очевидця І. Походая)

Непримиримо ворожа постава окремих груп поляків супроти українського населення, помітна на Волині і Галичині,

у роки другої світової війни набрала особливо гострих форм на Холмщині, Посяннію та Лемківщині. Польське підпілля, однаково як прокомуністичне, так і протикомуністичне, починаючи з 1942 р., в ряді випадків проти українців застосувало варварський кривавий терор.

Наближення німецько-більшовицького фронту активізувало польських «повстанців» до тої міри, що на переломі 1943-44 рр. їхня Армія Крайова, Армія Людова та «Батальйони Хлопське» переходять до відвертого масового винищування українських сіл.

Договором між Москвою і кандидатами на майбутній червоний уряд Польщі вже в 1944 р. було складено умову про прийняття лінії «Керзона».

Під час Ялтинської конференції в Криму в лютому 1945 р. Москва підписала і офіційно опублікувала договір з Польщею 16 серпня 1945 р. про встановлення лінії Керзона українсько-польським кордоном та про передбачене «добровільне» виселення приблизно одного мільйона українців із Закерзоння, тобто Підляшшя, Холмщини, Підсяння і Лемківщини.

Вістка про цей договір, укладений, як уже зазначено вище, фактично ще в 1944 р., додала крайнє націоналістично настроєним полякам ще більшої охоти до протиукраїнських оргій, а з приходом більшовиків їх продовжують офіційні чиновники червоної Польщі – уряд, армія, міліція обивательська (МО) та Ужонд Безпеченьства Публічного (УБП). Польський терор беззастережно підтримує московський НКВД.

Весною 1945 р. польські банди на Закерзонні пограбували та спалили багато українських сіл, замордували багато чоловіків, жінок, дітей. Лише у Любачівському повіті стали жертвами: в с. Любленці – понад 200 осіб, в с. Горинці – 135. У терористичних акціях тісно співпрацювали між собою

урядові чинники червоної Польщі, польське підпілля та польське шумовиння.

У такій складній ситуації в обороні українського населення як вимушений захід мусіла заговорити й зброя УПА.

Чи проявлявся там, за Сяном, до початку другої світової війни антагонізм між людьми польської і української національностей? Я б цього не сказав. У селі Гірче Любачівського повіту Львівського воєводства до того злочасного 1942 року ніхто не звертав уваги на національну ознаку. Ми жили спільними турботами, ділили радощі і прикрощі.

Пригадую, будучи другокласником, я був учасником відзначення в читальні дня народження Тараса Шевченка. Виконували «Ще не вмерла Україна». Сам раз появився комендант поліції з поліціантами. Почувши мелодію українського гімну, він взяв під козирок...

Але, як видно, у людській пам'яті збереглися історичні події давньої давнини, які супроводжувались досить складними міждержавними відносинами наших народів. І ось, спровоковане певними політичними силами, спалахнуло полум'я ненависті і національної нетерпимості. У когось заграла шляхетська кров, хтось вирішив звести особисті порахунки за необачно сказане слово. І почалося...

Ідея винищення українських поселень, спалювання садиб, масові вбивства невинних людей поступила з райцентру. Декому дуже хотілося терором нас залякати з тим, щоб стати володарями обжитих територій, мати надлишок землі. Це – факт.

Спочатку приїхав переселенський комітет - розмовляли українською, російською і польською мовами, закликаючи добровільно записатися на переїзд на територію радянської України. Дехто дав згоду. Поляки, які лояльно ставилися до українців, нам співчували, рекомендували не виїжджати з батьківської землі.

Десь через тиждень, напередодні Михайла, село заповнили воїни Армії Людової, розійшлися по обійстях і дали дві години на збір. Лише дві години. Наша господарка була великою. Мали коня, воза, дві корови, ялівку. На поміч приїхав швагро. Фіри завантажили зерном, різними побутовими речами і реманентом. А були й такі, хто не мав підводи: скільки міг узяти на плечі, з тим і подався у невідомий край. Крик, зойки, плач... Страшна картина. На це працівники влади не звертали жодної уваги. Мої батьки побудували нову добротну хату, навіть не зовсім її закінчили. Довелося її залишити, як і частину збіжжя, картоплю, сіно, соломі і т. п.

Мимоволі тоді подумалося: а, може ще повернемося до рідної домівки? Але де там: цієї ж ночі село вщерть було спалене.

Терор польських екстремістів набув небачених розмірів: передусім масово знищували свідому молодь – студентів, лікарів, вчителів, тобто інтелігенцію.

Насилля породжувало супротив. Щоб захиститися від смерті довелося братися за зброю. Отже, виникли загони самооборони, які поповнили підпілля УПА.

На Благівіщення, 1945 року, уже вкотре, поляки здійснили акцію на українські села. Знову масові пограбування, знову полилася кров.

Ми, хлопці, грали в футбол. Я стояв на воротах. На раз зграсю налетіли солдати Армії Людової. Я вирішив втекти до родича-війта, але мене наздогнали і почали безжалісно бити чобітьми, прикладами, колоти багнетами. Один поляк взяв сокиру і два рази наніс удари по голові. В очах потемніло, світ пішов обертом. Я знепритомнів.

Не стану оповідати про наругу, тортури, яких звідав, скажу лишень, що після цього з квітня по листопад пролежав у ліжку. Лікарі не спроможні були повернути здоров'я звичайними медикаментами, - лікували маслом, молоком, медом. Навіть уже будучи у Старому Збаражі, не раз звертався

за допомогою до лікаря В. Гладиша. Я постійно берігся, але й понині відчуваю нестерпний біль у спині і у вусі – як результат важких побоїв.

Коли нас виселяли, по дорозі так зване шумовиння теж грабувало, збиткувалося. Та й, зрештою, коли переїхали кордон, нас на території Західних областей України зустріли холодно. Спочатку запропонували місцем постійного життя обрати Полісся. Батьки і мої односельчани не згодилися. Більшовицька влада намагалася силою нас виселити з вагонів-пульманів. Але, Богу дякувати, все обійшлося. Немало часу простояли на залізничних станціях Москва, Красне. А це ж був грудень 1945-го – холод і голод. Ніхто не цікавився, чи маємо що їсти, як наше самопочуття. Бідували чорно. Нарешті, сім'я наша опинилася у Старому Збаражі. Тут і знайшла постійну прописку...

З цього неспокійного, бентежного часу минуло півстоліття. Немало, щоб усе передумати, переосмислити. Я переконаний, що усі поневіряння, пережиті нами, переселенцями, були чітко сплановані і є результатом аморальної тоталітарної більшовицької системи, незалежно від того, у якій би країні вона не насаджувалася.

Хай би подібні страхіття ніколи не повторилися.

Валяш Марія Дмитрівна ***(1936 р. н.)***

Я народилася в селі Гірчеві, але незадовго після мого народження наша, сім'я переселилася в с. Борчев. Два роки перед депортацією до нас в село почали приїжджати поляки, вони нападали на хати українців, стріляли вівці, свині і забирали.

Одного разу ми з сестрою пішли до сусідів і якраз прийшов поляк, шукав, щоб забрати собі, діти плакали, а він лякав, що позабиває всіх, ми дуже боялися.

Потім прийшли до нас до хати і хотіли, щось забрати, але мама все поховала до льоху. Поляк знайшов годинник, мама кинула в нього рушником і він лишив цей годинник. Тоді він каже до мами: «Ти бандеровко, маєш польські образи хочеш маскіроватися», а мама сказала йому, що Бог є один. І вони вступилися з нашої хати.

Ті напади тривали два роки.

Була осінь 1945 року. Картоплю викопали, всі вже знали, що їх будуть виселяти. Тато в цей час був на війні. Приїхали підводи вивозити з села Борхів всіх українців. Нашу сім'ю приїхав вивозити мамин брат, а мама в цей час була в млині. Я прибігла до млина до мами з плачем і сказала мамі, що нас хочуть вивозити. Мама бере на плечі муку і принесла скільки могла і зразу кинула на фіру і ще що могла взяла. Завезли нас до Любачева на станцію. Це місце було обгороджене колючим дротом, на станції ми жили два тижні, чекали на поїзд. Коли вже прибув поїзд нас погрузили і завезли на Рівенщину, а звідти нас повезли в Тернопіль, а з Тернополя нас привезли в село Старий Збараж. Коли ми приїхали в село, були дуже помучені, голодні і сильно змерзли. Нас завели до однієї хати, там жила полька вона не хотіла нас прийняти. Потім прийшов голова і нам поміг там поселитися. Через півроку мій вуйко взяв нас до своєї хати і ми вже там залишилися жити.

В 1974 році з сестрою Ольгою ми їздили в наше село, нас там прийняли інші люди, тому, що нашу хату поляки спалили.

Кордунель Василь

(1914 р. н.)

(розповіла дочка Софія)

У половині жовтня 1945 р., в село Люблинці почали надходити розпорядження та накази від польської комуністичної влади, яка ожила та зміцніла з приходом червоних польських військових частин. В тих розпорядженнях вказувалось, що українці мусять покинути землі, що розташовані на захід від лінії Керзона та переїхати на схід, бо так домовились уряди в Києві та Варшаві.

Зпочатку листопада 1945 р. поляки приступили до діла. Вранці 5 листопада 1945 року, до села Любленець Новий та Старий в'їхала велика кількість підвод, присланих з польських сіл. З ними – група польських озброєних солдатів, які проінформували селян, що дається їм дві години часу, щоб спакували своє майно. Завантажили на підводи і виїжджали на залізничну станцію до Любачева, а звідти вже поїздом будуть їх відправляти до Радянського Союзу.

В селі настав переполох.

Ті мешканці, які жили в кінці села та на присілках, як тільки змогли «вимикались» та втікали в сторону лісу, щоб не попасти полякам в руки та бути силою викинутими з рідної хати.

Але ті, які жили в хатах від сторони Чесанова і на початку села, були силою викинені з рідних батьківських хат, завантажені на підводи і доведені на залізничну станцію в Любачеві. Селяни мало що змогли взяти із собою. Польські грабіжники старалися грабувати, що тільки вдалось взяти, так що селянин покидав свої рідні місця, свою рідну хату та рідну землю-матінку, ще й до того обкраденими та пограбованими.

Пелех (Галан)Марія Іванівна ***(1927 р. н.)***

Жили ми в селі Валява Перемишлянського району. Мали ми велику господарку, дітей нас було п'ятеро. Малими ходили на роботу. Мали дві корови, продавали молоко і за ті гроші купляли, що було потрібно для сім'ї.

Восени 1 вересня 1945 року (це була неділя), ми були в церкві. В село прийшли поляки і москалі, сказали вибиратися. Ми мали фіру і корови. Взяли з собою корову, муки, меду (мали свою пасіку). Приїхали на станцію Журавиця. Там стояли два тижні, пасли корови і чекали на поїзд. Погрузили нас з дітьми у вагони разом з худобою. Дозволили брати з собою все, що можна було взяти в руки. Вдома залишилося багато одєжі і їжі. В Тернополі нас висадили з поїзда і фірами ми їхали в село Максимівку, а звідти нас завезли в Гори Стрівецькі. Коли нас везли було холодно, сильно померзли. Тато пішов до сільради і голова нас поселив в хату, де були поляки, вони виїхали в Польщу, а ми залишилися там жити. Мали свою корову, бо привезли з собою.

Дали нам город, садили картоплю, але було трошки мало і мусили йти заробляти. Потім почався колгосп. Я пішла з батьками в колгосп. Брати пішли вчитися. Нас було п'ятеро, чотири брати і я одна дівчина.

В 1953 році мене забрали в Куйбишев, бо звинуватили в зраді (на нашому городі поховали солдата), якого переховували сусіди. Москалі знайшли. Нас в цьому звинуватили..

В 1956 році я приїхала з Сибіру і переїхала жити в село Старий Збарж, де вийшла заміж і проживаю по сьогоднішній день.

Машлянка Михайло Степанович ***(1928 р. н.)***

Ми жили в селі Борхів Любачівського району. Мали гарну хату, трохи поля. Тато робив на тартаку (пилорамі). Ще була сестра Софія.

Прийшли два солдати в село і на кожній хаті розвішували оголошення, що всіх будуть виселяти. Часто були напади на українців, вбивали, лякали, щоб люди скоріше вибиралися з села.

В листопаді 1945 року почали вже виїжджати з села. Коли ми вибиралися батьки взяли корову, трошки їжі і пішли на станцію в Любачів. Погрузили у вагони: худоба, коні були в одних вагонах, а люди – окремо. Завезли нас поїздом на станцію Моквин Рівенської області. Там хотіли копати нам землянки і обіцяли будувати хати. Але потім нас повезли у Тернопільську область. Зі станції Збараж нас привезли фірою Захаревич Володимир і Дутка Олекса в село Верняки. Дали хату де жив поляк Свідерський, він допомагав з їжею, чим міг. Потім він пішов в сільську Раду і переписав хату на Машлянків, дав нам картоплі садити і іншого насіння, а сам поїхав в Польщу зі своєю сім'єю.

Зараз почали кликати батьків до колгоспу, вони змушені були піти працювати, бо треба було з чогось жити. А я пішов в шевську майстерню працювати. Поїхав в Київ закінчив курси і працював майстром. Потім оженився, склалася гарна сім'я, народилася дочка Галя. Почали дороблятися, поправили хату, побудували хлів, криницю. І з дружиною Ярославою вже прожили 60 років спільного життя.

Нечай (Зінкевич) Віра Степанівна ***(1939 р. н.)***

Проживала в селі Гірче. Була хата дерев'яна, стодола, льох. Восени 1945 р. прийшли поляки і сказали нам збиратися і ми взяли дещо їсти, але ми повернулися і так другий раз, а третій раз ми змушені були забиратися зі своєї хати. Ми мали коня і фірою їхали до станції Любачів і також забрали з собою корову і дещо їсти, а решта лишилося вдома. Там чекали на вагони і через кілька днів нас посадили в поїзд і повезли в Рівненську область. Тут ми з поїзда не виходили тому, що сказали нам, що повезуть на Тернопіль. Фірами з Тернополя везли в с. Старий Збараж. Завезли на хату Каліновських. В тій хаті (була стара хата) ми пожили десь півроку і господарі (вони були поляки) виїхали в Польщу, а ми залишились жити до сьогодні. Не було що їсти, тато ходив контуженим просити по селах картоплі, хто що дав, а дехто навіть сварився.

Потім помаленьку починали розживатися сіяли, садили. Мусіли давати контингент. І так помаленьку ставали на ноги, розводили господарку.

Ванкевич Марія Дмитрівна ***(1932 р. н.)*** ***(с. Новий Люблинець)***

Весною 1945р. наше село довкола окружили поляки і хотіли нас вигнати, але якось так сталося, що ми ще залишилися.

Але восени 1945р. прийшла Армія Крайова і наказали нам вибратися за 2 години. Мені тоді було 13 років.

Поляки силою почали нас виганяти з наших домівок. А хто не хотів підкорятися – били. Ми змушені були йти

пішки до станції Любачів. Тато взяв меншу дитину на плечі, мама також взяла, що годен було нести і ми пішли. Переходили ми ліс і там нас перепинив поляк і відібрав кожух від мами.

Коли прийшли на станцію, тут сходилися вигнані люди, діти плакали, було холодно.

Потім тато пішов і знайшов хату, де ми жили два тижні. Чекали поки підженуть вагони. Коли нас погрузили в вагони поїзд возив два тижні. Їсти не було що, був крик і плач в вагонах. Нарешті привезли нас в Тернопіль, а зі станції Тернопіль поїхали в село Старий Збараж. Почали шукати житло, де не пішли ніхто нас не хотів прийняти, бо було троє дітей. Тато був не побритий, не пострижений і місцеві люди казали, що приїхали бандерівці.

Тоді ми зайшли до сім'ї Шубрів і тут ми залишилися. Нам давали їсти, допомагали чим могли. І ми помаленьку почали розживатися. Дали нам трошки городу, садили, сіяли. Через деякий час помаленьку почали будувати хату.

А тепер, ми, діти, часто їдемо на свою Батьківщину і дуже жаліємо за своєю хатою і за всім, що нам довелося покинути .

Кударевко Йосифа Михайлівна

В 1944 р. в травні я вийшла заміж. В 1945 р. народився син Мирон. Не пройшло і півроку, як в село приїхали поляки і сказали збиратися нам і їхати до м. Ярославля. Дали нам форшман (віз), я взяла перину, подушку, польську скриню, дещо їсти і так на цьому возі нас привезли до Ярославля. Там дали нам кімнату і ми чекали на поїзд.

З нами їхали в одному вагоні Шумські, Головеньки, Васечки. Половина вагону було худоби, друга половина люди. Дуже тяжко було їхати: плакали діти голодні, холодно, тіснота.

Була між нами жінка, називалася Тереня, вона хотіла наших чоловіків відмовити їхати, продатися полякам, обіцяла їм гарне життя. Потім вона відійшла від нас і поїзд рушив. На границі вона знову з'явилася, але жінки її вигнали. Коли ми приїхали на станцію Збараж, то звідти фірою Дутка Іван нас перевіз в село Старий Збараж. Де ж іти жити? Дитина маленька на руках. Чоловік пішов до Каліновських, які мали виїжджати в Польщу, але ми там не залишились, ще довго шукали де жити. Пішли до сім'ї Табаки і там ми почали жити, за це я тій господині дала вовняну хустку і куртку.

Ми поправили хлів і хату, жили там 2 роки. Потім чоловік купив коня, зробили воза. Їздили до лісу по дрова, дещо садили, сіяли і помалу розживались.

Почали нас кликати до колгоспу, але ми не хотіли в колгосп, чоловік тікав до лісу коли приходили по нього, а я з маленькою дитиною в хаті. Ми так і не пішли в колгосп. Потім чоловік працював завклубом, а я ходила на різні роботи, дітей залишала по сусідах. Почали будувати хату. І тут живемо по сьогодні.

Іван Левкович (1936 р. н.)

Прийшли до нашої хати польські солдати і різко та грізно заявили: «До 2-ох годин щоби вас тут не було, забирайтесь і йдіть звідси геть». Почали нас з хати виводити та викидати нашу одежу і ще якісь там домашні речі. Те саме діялось і на сусідських подвір'ях. Селом понісся лемент, зойки і плач жінок та дітей, почала ревіти худоба. До того почулись постріли, якими солдати намагались підганяти селян. Все це створювало грізну та небуденну атмосферу

Тато наш запряг до воза з однієї сторони коня, а з другої корову, і на цю підводу наші батьки і ми разом з ними почали

вантажити те, що ще лишилось не пограбованим – якась там постіль, дещо з одєжі, трохи картоплі та збіжжя і в прискороеному темпі під екскуртою солдатів нас направили на сільську вулицю, де вже збирались такі, як ми, інші мешканці нашого села.

Так сформували колону. Дітей і старших віком посадили на підводи, а решта йшли пішки біля підвод. Колону оточили польські солдати, і під їхньою «охороною» ми опинились на залізничній станції у Любачеві. Пам'ятаю, що люди, йдучи дорогою, весь час співали пісню «Боже, не опускай нас».

У Любачеві вже була приготована площа під голим небом, вона була обтягнута колючим дротом, а довкола площі стояли солдатські пости, оснащені вогнепальною зброєю та кулеметами. Таким чином нас прийнято за полонених, громадян з іншої держави. Виходити з площі не дозволялось нікому.

Ночами до нашого табору почали вдиратись різного роду злодії та грабіжники. Вони це робили переважно ніччю, але були випадки, що приходили за дня. Вони стягнули з підводи кілька мішків зі збіжжям і перевантажили це добро на свою підводу, спокійно відійшли ніхто їх не затримував.

Любличани перебували на збірному пункті в Любачеві біля 2-ох тижнів і під голим небом. Тиснув мороз і замітало снігом, медичної допомоги не було жодної. Також не подавали жодних харчів, жилились любличани сухарами та не кип'яченою водою, так що багато хворих та виснажених прийняла Рад. Україна, де також бракувало медикаментів та харчів. Під кінець листопада 1945р. підставили нещасним любличанам залізничні вагони-платформи, погрузили нас, і повезли нас, нещасних, до «Землі Обіценої».

Розмістили любличан на Тернопільщині по районах, ми попали в Збараж. Стільки спогаду Івана Левковича про депортацію любличан.

Емілія Василівна Кінь

(с. Сурахів, Ярославського повіту Ряшівського воєводства)

Відgrimіли жахи війни і в 1945 році відбулася перемога, довгоочікувана перемога, після якої люди почали нормально жити і працювати. І через рік знову відбулася трагедія. 23 березня 1946 року нас виселили з рідної землі .

Була неділя. Після відправи в церкві віт об'явив, що за 12 годин люди повинні виїхати на евакопункт, можна взяти 1 підводу. Що можна було покласти на 1 підводу? Нас було 4 дітей, найменшому брату було 9 літ. До евакопункту було 6 кілометрів із с. Суравова до Ярослава, везли нас під автоматами, як злочинців. Поселили нас в приміщенні, де воєнні тримали коней, гною засохлого було на 1 метр висотою: від гною було нам тепло, там ми пробули 4 дні, поки не оформили на нас евакодокументів. А після погрузили в товарні вагони разом з худобою, по дві сім'ї в вагон. Виїхали о 5 годині по обіді, а о 12 годині дня ми приїхали в Збараж. Начальником ешелону був священник о.Телеп Ярослав, він потім відправляв в Старому Збаражі. Наш ешелон зустрів секретар райкому Коваленко і почали розприділяти сім'ї по селах. Нас направили в Старий Збараж.

с. Стрийівка

Матеріал зібрала:

Горбач З. В., завідувачка
бібліотеки-філії с. Стрийівка.

Пинило Пелагія

(1926 р. н.)

Людська пам'ять коротка, але в житті народу ніщо не повинно забутися, так говорить Пинило Пелагія. Тато мого чоловіка, Пинило Андрій, був заступником солтиса в Дусівцях Перемишлянського району. Одного разу він прийшов до солтиса, а там було багато поляків і кажуть, щоб за дві години, вас тут не було (згадує він).

Йшов селом і всім то говорив, його хотіли за то вбити. Наша хата була скраю села. В stodolі, ми мали все, що могли, грузили на фіру. Дитину насамперед, чотирьохмісячну мав син Андрій. Микола, то мій чоловік, його брат Дмитро та їхні батьки. Також мій тато Щурко Степан з своєю сім'єю. Взяли трохи зерна, плуга не дали взяти, і поїхали. Сусідам нічого не вдалося взяти з собою. Доїхали ми до Жиривиці під Перемишлем, там жили три неділі. По полях збирали, що могли - осінь надворі, молоко мали - доїли корови. Потім під'їхав поїзд і ми грузили все в вагони товарні: 2 коней, 2 корови. Ялівки не дали погрузити. Корова в поїзді вродила теля.

Привезли нас на Максимівку Збаразького району. Знесли ми все з поїзда і пішла я з своїм татом Щурком Степаном шукати, де жити. Прийшли ми в Стрийівку, пішли до голови з документами як дві сім'ї. Голова привів нас на ту хату де ми зараз живемо. А там жили також дві сім'ї. Гавриш і Турчин, вони дуже сварились між собою і голова поселив нас,

також дві сім'ї. Сім'я Пинило і Щурко, і так ми жили 10 років. Потім Щурко побудував окремо хату.

Гудима Віра ***(1931р.н.)***

Гудима Віра, каже, що важко сьогодні дати ту повну картину моральних і матеріальних втрат, заподіяних польсько-московськими руками. Ми жили коло Любліна, Влодавський район с. Ловниця. Тато, мама і троє дітей: сестра Софія - 1926 р. н., я – 1931 р. н., і брат Сергій – 1933 р. н.

Білецький Іван Дем'янович, мій тато, мама Софія, мали велику господарку - 2 корови, коні, вівці, свині, птиці було багато. Дуже велика нова стодола, бо багато поля мали, нова велика хата побудована. Мама померла в ранньому віці, а ми діти тяжко працювали на полі.

Одного дня до нас прийшли на подвір'я солдати і наказали збирати речі і виїжджати. Як і всі інші в «товарняках» ми їхали десь 2-3 дні.

Вигрузили нас в Миколаївській області, Вознесенську. Приїхали разом з нами сім'ї: Пражновський Максим і Ганна, Мельничук Іван з дітьми, Мельничук Ольга з двома дітьми, Дацюк Степан з жінкою і з трьома дітьми. Пражновський Бартко з жінкою Катериною і двома дітьми. Жили ми там деякий час в чужих людей, возили хліб. Пражновський Бартко захворів і помер, там його похоронили, а всі решта приїхали на фірах до Стриївки. Поселили нашу сім'ю в глиняну хату, що подібна на ту, яка в часи Шевченка, і то дві сім'ї. В одній кімнаті ми четверо, а в другій, з другого боку - двоє людей, моя тітка Ганна Пражновська і Максим - її чоловік.

Стефанія Лісецька

(1939 р. н.)

Стефанія Лісецька, каже: «Я ту операцію «Вісла», хоч мала 7 років, запам'ятала на все життя. Нас в сім'ї було троє дітей Ярослав – 1937 р. н, Марія – 1942 р. н, і я. Тато Андрій Пахолок – 1909 р. н, мама Марія – 1913 р. н. і бабця, татова мама. Ми мали велику господарку, нову хату, навіть ще повністю не закінчена була, як тата забрали на війну. А в 1944 році нам прийшла звістка, що загинув безвісти.

Мою старшу сестру Ярославу забрала до себе жити наша цюця мамина сестра, і втекла з нею до лісу, коли прийшли поляки і сказали забиратись звідси. Дали нам фіру, бо ми своєї не мали. Ми все майно погрузили і вивезли в ліс сховали в «схрон», така викопана яма.

Мама якраз пекла хліб і ще одна сім'я була, прив'язали корову до воза і забрали дещо з майна і каже: «Ви їдьте, а ми поїдемо до лісу, щоб забрати, те все, що сховали. Виїхали ми за село, дві фіри поїхали, а поляки вернулись, ми поховалися у stodoli, польські вояки почали стріляти і ми повиходили зі stodoli і почала мама просити, благати і сусіди наші просили. А я за спідницю трималась, а Марійка - на руках в мами, і женуть нас до тої фіри. І так все лишили і навіть хліба на дорогу не взяли. А було дуже болото я бігла за мамою скільки могла, а потім впала в те болото, то мене взяли на фіру, а мами з Марійкою не взяли. Доїхали ми до двох доріг - одна на станцію, а друга - до лісу. Фіру відправили на станцію, а нас до лісу, а там хата стоїть, окопана ровом. З хати вийшли солдати взяли мамину сусідку за баки і кинули її до хати і били під музику, грала гармошка і чути - бах, бах, як били гумовими палками, то були найстрашніші дні мого життя, я їх не забуду ніколи. Потім ту жінку кинули за міст, а взяли її чоловіка вибили також, а потім сусідку до тої хати і зробили теж саме. А від мами відібрали Марійку маленьку а мене як попхали, то я

впала. Мама була вбрана в татових штанах і в блюзі, поляки думали, що то мужик і так само зробили за тим сценарієм.

Потім маму відпустили до поїзда, одна остановка до Рави Руської. Скинули стіл, ліжко, бамбетель, а все їстівне забрали. Мама вночі пішла до села, щоб щось принести поїсти, а бабця спить в stodoli на тім схроні, де їжа. А поляки зрозуміли, чого вона спить там, знайшли і забрали все. А потім ми ходили по селах і просили їсти.

Посадили нас в товарняк і приїхали ми в Тернопіль, а потім в Збараж. Зі станції нас забрала Гладка і так ми жили цілий рік плебанії. Тоді приїхали сім'ї: Вербовецький Мирон, Вербовецький Степан, Влашинович з Польщі.

Той хто втік, то їх поселили на німецькій території, село спалили, тільки церква залишилась. Моя старша сестра Славка, що втекли до лісу, то залишилися там жити. А ми починали з нуля, будували тут гніздо.

Арабська Ганна Дмитрівна

Наше село Люблинець Новий в Польщі було недалеко біля траси, яка йшла на Варшаву. Здається, саме красивіше в світі село. Ліс кругом, природа вкрила дерева зеленим оксамитом, згадує Арабська Ганна Дмитрівна (з дому Філь). Тричі хрестився трудолюбивий плугатар, коли їхав сіяти золоте збіжжя рідну землю. Іржав буланний кінь і важки рвав з рук свого господаря, мого тата Дмитра.

Велику мали господарку, як всі працьовиті люди, і поле, худобу, хату нову, stodolu велику. Коли йому було 18 років – помер його батько, і він сам почав господарювати.

А пізніше оженився на Парасковії Салік, було трійко дітей. Я, Ганя мала 7-8 роцків, найстарша була з дітей, Ольга мала 5 роцків, і маленький Василько - роцок мав.

І, як грім з ясного неба, лунав наказ: « дві години на збори». Люди не хотіли вірити в це і вдень втікали до лісу, але повернувшись, бачили то забитих, то повішаних українців.

Що ми могли взяти на себе, в тому пішли, мама надягнула на себе скільки могла і декілька спідниць і чоботи, мене взули в нові чобітки. Мама Василька взяла на руки, тато Ольгу, а я трималася за мамину спідницю і нас так гнали до станції, по обидва боки конвой. А як посадили в товарняк, то не було де сісти, хто як міг, хто стоя, а хто сидя. Пам'ятаю сусідка наша неходяча була, вона лежала в такому кориті, як труна. То її всі «завидували», що лежить. По дорозі мені злетів один чобіток, і так пропав, бо його неможливо було знайти. А Василько мамині спідниці перемочив і всі вони облізли одна на другу. Везли нас 12 діб, потім зупинився поїзд в степу якомусь, поступив наказ вертати назад. Потім назад їхав поїзд з великою швидкістю, багато по дорозі повмирало. Привезли за дві доби на Тернопіль, потім Збараж, а в Стрийвці поселяли на польські хати.

Бідували ми, голодували, ходили по селу просити і так було до весни. Потім варили юшку з лободи, з трав, сіяли, чекали передновку. Тут в Стрийвці народилося ще троє дітей, двоє з них померли - брат Володя і сестра Марія, по рочкові мали, а потім ще народилася Юля, яка вижила.

В той час, якби нам сказали повернутися назад, не задумуючись, в одних сорочках ми би поверталися.

Юля Василівна Гойсак

Ми з сім'єю жили в с. Висова, Горлицького району, Краківської області розповідає Юля Василівна Гойсак (з дому Кристинич). Мама, тато і четверо дітей. Я сама молодша була, мала 12 років, з 1933 р. н., сестра Ганна з 1923 р. н., брат Іван з 1924 р. н., і брат Степан з 1928 р. н. Як нині пам'ятаю, якраз на

Чесного Хреста, 27 вересня 1945р. визвали всіх господарів до с/Ради і сказали, щоб за дві години були всі готові на виїзд з Польщі, щоб на одну людину брати 20 кг. і не більше. Господарка велика було всього багато і ми почали грузити на фіру, що годен, думали що перевеземо.

Дві корови прив'язали коло фіри, а решта - тато відкрив хлів і повипускав до лісу. Ще було вісім штук худоби, вівці, телята і всю живність, щоб паслись, бо на городах ще все було капуста, бараболя.

А тут бачу женуть всіх з сусіднього села Бліхнарка, на конях, в моменті, і вже в нас на подвір'ї. Мама ще догружувала фіру, її по плечах нагайкою били, щоб більше нічого не брала, а я дуже любила квіти, все цвіло я побігла в квітник і Ганя викопала півонію і сховала в куферок. Всіх нас зігнали коло Радні (то с/Рада), а там вже були чужі фіри.

Наше все забрали, поскидали з фіри. Коні, корови забрали польські, російські патрулі, а нас погнали на кінець села, перевіряли, цілий день тримали. Діти, жінки кричали, без часу родили зі страху.

А потім погрузили на інші фіри і везли до повіту 36 км. Згрузили нас в Горліцах, поселили в школі, така стара двоповерхова школа. На другому поверсі ми були до ранку. Мама пішла до знайомої пані Жондковської, бо та пані приїжджала до нашого села на курорт (в нашому селі був курорт) і жила в нас. То та пані взяла нас із братом Степаном, котрий часто хворів.

Вона нас годувала і давала нам, те що зварила, щоб ми занесли татові і ще двом дітям, бо тато пильнував ті пакунки, що ми мали з собою.

Мама, Ганя і Іван лісом, річкою босі, пішли додому, щоб ніхто не бачив, щоб ще хоч харчів набрати. Але вдома вже нічого не було, все було пограбовано. І якраз бачать прийшли качки з річки додому. Мама хотіла порубати, але не було ні сокири, ні ножа, то вона повідкручувала голови і покидала в

мішок. Пішли до сусідів, щоб переодягтися, щоб дали що небудь з одержі, бо всі були мокрі, але вони не пустили до хати, бо боялися патрулів, які перевіряли все кругом. Сусіди добре жили з нами, кумами були. Ганя побігла в той квітник, де викопувала півонію і побачила там ще якусь свою одержу, що лишила, то вона переодяглась.

І вони давай втікати річкою, лісом, мама порізала ногу. А Іван, якось виманив у пастухів корову, вони пасли в лісі, і продав, а татові гроші віддав. Поляки потім, як нас грузили в товарняки, по одній корові давали на сім'ю. Приїхали ми до Перемишля, тато наказав Гані йти на базар, бо треба ті польські гроші збути, бо хто нам потім поміняє, наказав, що закупити, а на базарі Гані гроші вкрали.

І так ми приїхали на станцію Збараж. Там вийшов руський і каже куди можна їхати - в Стрийку, Синяву, ну ще назвав села, а ми вибрали Стрийку. На станцію за нами приїхали Альпебіта Лисобей, жінки привозили, бо чоловіків ще з фронту не було. Ми їдемо, а йдуть збараські жінки з бараболь, копали тоді ще і якась жінка мені пляцок печений дала, він мені так смакував, що я понині такого не їла, так мені тоді здавалося.

І так ми приїхали до Стрийки і поселили нас на ту хату, де ми живемо зараз. Хатина непогана була, але там жила ще полька, яка вже була записана на виїзд в Польщу. Чоловік жив в Польщі з дітьми, він скупив там гарне обійстя, а пані сама жила і нас до хати не пустила. Ми жили в комірці, хліві, вже холодно було, осінь. Місяць ми їхали (з 27.09 по 27.10 1945 р.). На польське Різдво приїхав господар по жінку і розказував, що там робили з українцями і пустив нас до хати. Через неділю вони поїхали, поляків з Стрийки почали виселяти ще з серпня і полишали ще бараболі не викопані, то ми копали, бо ми не мали що їсти. Тато лежав слабкий, а ми з Ганною в'язали светри, рукавиці, то нам взамін приносили крупу, сало, хто що міг, то ми вже не голодували. Іван по людях ходив молотити. Прийшла

весна, корова здохла, бо не було чим годувати. Ганя пішла в магазин продавцем, дали нам 4-га поля. Тоді якраз вивозили на Сибір. Я цілий рік до школи не ходила, в Польщі 4 кл. закінчила, і знов мене віддали в 4 кл., бо я ще добре мови не знала, і так жили дороблялися, будувались, як всі люди.

На станції, де були виселені, насакували польські озброєні банди, забирали майно, коні, корови, причому били селян, а часто мордували. А сидіти не раз треба було по два і більше місяці. Населення не мало даху над головою й мусило перебувати на голій землі. Осінь, холод і дощі найбільше дошкуляли дітям, які не мали в що вбратися і взутися. Брак дерева на станції, не дозволяли зварити теплої страви. З браку харчів селяни змушені були різати худобу, щоб прохарчуватися. А худоба через брак паші і приміщення худла і гинула.

Такий стан був на кожній станції. Не краще поводитись виселенцям у вагонах, що були переповнені, без опалення, брудні без соломи, щоб можна було переночувати, люди їхали разом з худобою у вагонах.

За час осінньої акції зареєстровано в 1945 р., 105 наскоків і облав на українські села польсько-більшовицького війська.

Кілька днів перед самою акцією повідомила польська адміністрація, щоб населення записувалось добровільно на виїзд до УРСР, бо після того буде примусове виселення. А тоді не дозволялося на перевіз зі собою всіх речей, а можна було забрати тільки те, що взялося в руки. Не знайшлося нікого, хто б зголосився добровільно на виїзд. Бо це земля одна з найкращих віток України, такої недавно багатой та повной щасливого життя – Лемківщини.

Ті люди стояли твердо на сторожі своїх національних прав і не прогиналися перед ніким. Вони не лякалися жодних погроз і по героїски ставили своє чоло перед найбільшою небезпекою.

Ой, там нема сьогодні, ані плугатаря – того срібноволоного лемка, ой та горить голубе небо; ані білих лемківських хиж уже не видно...

- « Ой верше мій верше, мій зелений верше
Ой, уж ми так не буде, як ми било перше»
(Лемківська співанка)

Пам'ять про ті трагічні події і зараз, через 65 років, тривожить серце тих наших співвітчизників, котрим довелося пережити репресії й переселення. Нині між Україною та Польщею встановилися добросусідські відносини. У 1990 році уряд Польщі засудив операцію «Вісла», українцям у Польщі дозволено частково відновити своє національне і культурне життя. Однак насильно депортовані з рідної землі українці досі не мають ніяких прав і пільг. Покинуті ними села напівпорожні, але повернутися на батьківщину їм не дозволяють.

21-22 листопада 1996 року в Івано-Франківську відбулася наукова конференція «Українсько-польські стосунки ХХ ст., у якій взяли участь науковці двох країн, офіційні особи. На конференції розглядалися гострі питання становища українців у Польщі, яких там нараховується понад 600 тисяч.

Рекомендована література та джерела посилання

Субтельний, О. Україна [Текст]: історія / О. Субтельний.
– К.: Либідь, 1991. – С. 419.

Букавин, І. Історія Тернопілля [Текст]: наш край з
найдавніших часів до наших днів / І. Букавин. – Т.: Астон, 2004.
С. 80.

Історія України. Нове бачення [Текст]. – К.: Україна,
1996. – Т. 2. – С. 342.

* * *

Операція «Вісла» [Електронний ресурс] / Вікіпедія:
вільна енциклопедія. –Електрон. текст. та граф. дані. -
[Україна], 2014. – Режим доступу:
http://uk.wikipedia.org/wiki/Операція_«Вісла», вільний. –
Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено: 07. 07. 2014.

Нові джерела щодо примусового переселення українців
у 1944-1946 роках (за матеріалами Державного архіву
Львівської області) [Електронний ресурс] / Державний архів
Львівської області. –Електрон. текст. та граф. дані. - [Україна],
2009. – Режим доступу:
[http://www.archive.lviv.ua/materials/publications/articles/novi-
dzherela-pro-pereselennya/](http://www.archive.lviv.ua/materials/publications/articles/novi-dzherela-pro-pereselennya/), вільний. – Заголовок з екрана. –
Мова укр. – Опис зроблено: 07. 07. 2014.

ЗМІСТ

Від упорядника.....3

Спогади переселенців зібрані
бібліотекарями бібліотек-філій сіл:

<i>Великий Кунинець.....</i>	<i>5</i>
<i>Грицівці і Кретівці.....</i>	<i>7</i>
<i>Залісці.....</i>	<i>16</i>
<i>Заруддя.....</i>	<i>18</i>
<i>Іванчани.....</i>	<i>20</i>
<i>Киданці.....</i>	<i>24</i>
<i>Кинахівці.....</i>	<i>27</i>
<i>Максимівка.....</i>	<i>30</i>
<i>Мала Березовиця.....</i>	<i>58</i>
<i>Охримівці.....</i>	<i>61</i>
<i>Синягівка.....</i>	<i>63</i>
<i>Старий Вишнівець.....</i>	<i>67</i>
<i>Старий Збараж.....</i>	<i>70</i>
<i>Стрийка.....</i>	<i>86</i>
<i>Рекомендована література та джерела посилання.....</i>	<i>95</i>

